

Duiken in een taalbad

*Onderzoek naar het gebruik van de
doeltaal als voertaal op het Regius College*

Annelies Haijma (500501759)
LiO-praktijkonderzoek Frans VT
HvA, DOO
Juni 2011

Begeleiders:
Richtsje Hellinga
Zineb Lekbir

Inhoudsopgave

Inleiding	4
Aanleiding	4
Doel van het onderzoek	5
Indeling onderzoeksrapport	6
Hoofdstuk 1: Onderzoeksvragen	7
1.1 Doel in het onderzoek.....	7
1.2 Onderzoeksvragen	7
Hoofdstuk 2: Theoretisch kader	9
2.1 Het natuurlijke taalverwervingsproces	9
2.2 De input- en outputhypothese	11
2.3 De schijf van vijf	12
2.4 De geschiedenis van het doeltaal – voertaalgebruik binnen het Nederlandse onderwijs	14
2.5 Het doeltaal – voertaalprincipe in de praktijk	16
Hoofdstuk 3: Onderzoeksopzet	22
3.1 Verantwoording onderzoeksmethode	22
3.2 Lesobservaties	22
3.3 Leerlingenenquête.....	24
3.4 Docentenenquête.....	25
3.5 Data-analyse	26
Hoofdstuk 4: Onderzoeksresultaten	28
4.1 Resultaten lesobservaties	28
4.2 Resultaten leerlingenenquête	31
4.3 Resultaten docentenenquête.....	41
4.4 Toelichting van de resultaten.....	48
Hoofdstuk 5: Conclusie en aanbevelingen	53

5.1 Conclusies.....	53
5.2 Aanbevelingen	56
5.3 Reflectie.....	58
Verklarende woordenlijst	61
Literatuurlijst	64
Bijlage 1: Blanco observatieformulier	66
Bijlage 2: Voorbeelden ingevulde observatieformulieren.....	67
Bijlage 3: Overzicht resultaten lesobservaties.....	69
Bijlage 4: Leerlingenenquête.....	70
Bijlage 5: Totaaloverzicht resultaten leerlingenenquête	73
Bijlage 6: Overzicht resultaten leerlingenenquête per klas	75
Bijlage 7: Docentenenquête.....	90

Inleiding

In de vakliteratuur wordt alom het belang onderschreven de leerlingen ‘onder te dompelen in een taalbad’. Leerlingen in het voortgezet onderwijs willen maar wat graag ondergedompeld worden in het taalbad, sterker nog ze willen een duik nemen; ze zijn enthousiast en willen uitgedaagd worden. Echter, de praktijk is anders. Tijdens de MVT¹-lessen is het taalbad vaak afwezig of slechts voor een klein deel gevuld, waardoor voor de leerlingen de mogelijkheid ontbreekt een verfrissende duik te nemen (ondergedompeld te worden in de doeltaal). Het blijft voor de leerlingen dus vaak bij pootjebaden.

Aanleiding

MVT-docenten streven ernaar de vreemde talen zo te onderwijzen, dat de leerlingen deze zelfstandig kunnen gebruiken en zich goed kunnen redden tijdens een verblijf in een land waar de doeltaal gesproken wordt. In de praktijk wordt dit doel vaak niet gehaald; het taalniveau van de leerlingen ligt in de meeste gevallen onder het streefniveau². Vaak is, zowel onder docenten als onder leerlingen, een zekere mate van frustratie merkbaar als na jaren van MVT onderwijs de leerlingen nog nauwelijks in staat blijken te zijn zich te uiten in de doeltaal, laat staan te kunnen communiceren in de doeltaal.

Naar aanleiding van observaties bij meerdere stages op verschillende scholen voor voortgezet onderwijs, heb ik gemerkt dat er weinig wordt lesgegeven in de doeltaal. Dit terwijl vanuit de lerarenopleidingen het doeltaal - voertaalprincipe enorm gestimuleerd wordt. Binnen het onderwijs komen leerlingen over het algemeen weinig in aanraking met ‘echt doeltaalgebruik’. De leerlingen komen in vrijwel alleen in contact met de doeltaal tijdens (geregisseerde) luisteroefeningen of kijkfragmenten. Het gebruik van doeltaal als voertaal kan, als het op de juiste wijze gehanteerd wordt, een positief effect hebben op het aanleren van een moderne vreemde taal. De vraag is gerechtvaardigd waarom het doeltaal -voertaalprincipe niet frequenter wordt toegepast in de onderwijspraktijk.

---

¹ MVT: Moderne Vreemde Talen

² Het streefniveau vastgesteld door het Europees Referentiekader (ERK). Aanvullende informatie over het Europees Referentiekader en de bijbehorende streefniveaus is te vinden op www.erk.nl

Onderdompeling in het taalbad alleen is nog geen garantie op doeltaalgebruik door leerlingen. De leerlingen moeten zelf ook de mogelijkheid krijgen zich te uiten in de doeltaal. Dit heb ik ervaren bij mijn verblijf in Lille in het kader van mijn minor.

In Lille, heb ik, vanuit de universiteit, Charles de Gaulle (Lille 3) meegewerkt aan een onderzoek naar tweetaligheid op scholen van basisonderwijs in het Belgische Moeskroen (Mouscron). In dit onderzoek werd gekeken naar de resultaten van Franstalige leerlingen die les kregen in het Nederlands. Specifiek is onderzocht of de leerlingen evenveel van een les in het Nederlands begrepen als dezelfde les in het Frans. In de les werd Nederlands als doeltaal gehanteerd. Ze werden volledig ondergedompeld in het Nederlandse taalbad.

Het bleek dat de leerlingen de gegeven les in het Nederlands goed begrepen. Ze konden de stof echter minder goed reproduceren in het Nederlands. In het Frans, hun moedertaal, bleken ze zich echter prima te kunnen verwoorden. Uit dit onderzoek blijkt dus dat leerlingen bij onderdompeling in het taalbad de les in een vreemde taal prima begrijpen. Ze kunnen zich alleen zelf moeilijk uiten in de doeltaal Nederlands. De verklaring hiervoor is dat ze wel zijn ondergedompeld in de doeltaal maar zelf niet voldoende mogelijkheden hebben gekregen zich in de doeltaal te uiten, met andere woorden ze hebben geen output geleverd in de doeltaal. Tijdens dit onderzoek werd mijn nieuwsgierigheid naar het thema tweetaligheid en het belang van een taalbad gewekt. Interessant is te onderzoeken hoe het doeltaal - voertaalprincipe in het Nederlandse voortgezet onderwijs vormgegeven wordt bij de Moderne Vreemde Talen.

Doel van het onderzoek

In dit onderzoek zal ik mij richten op het gebruik van het doeltaal - voertaalprincipe binnen de verschillende talensecties (Engels, Duits, Frans en Spaans) van het Regius College te Schagen. Mijn doel is om na te gaan in welke mate de doeltaal als voertaal wordt gebruikt bij de verschillende talen en wat de mening van docenten is met betrekking tot het doeltaal – voertaalprincipe. Ervaren zij het principe als positief of lopen zij tegen bezwaren en belemmeringen aan die het gebruik van de doeltaal in de weg staan? Daarnaast zal ik de vraagstelling ook vanuit het oogpunt van de leerlingen belichten – hoe ervaren zij het gebruik van de doeltaal? Het doeltaalgebruik in het onderwijs staat immers niet alleen voor het gebruik van de docent, maar ook voor dat van de leerlingen.

Met dit onderzoek hoop ik de bewustwording met betrekking tot het belang van het gebruik van het doeltaal – voertaalprincipe te vergroten, met als doel het eigen doeltaalgebruik en dat van andere MVT - docenten verder te ontwikkelen.

Indeling onderzoeksrapport

In *hoofdstuk 1* wordt de probleemstelling beschreven en de daaruit afgeleide onderzoeksvragen geformuleerd. *Hoofdstuk 2* behandelt de theoretische achtergrond van het doeltaal – voertaalprincipe. In *hoofdstuk 3* wordt de onderzoeksopzet gepresenteerd: Hierbij wordt ingegaan op de verschillende onderzoeksinstrumenten die gebruikt worden en de manier waarop de gegevens verzameld en verwerkt worden. *Hoofdstuk 4* beschrijft de resultaten van de lesobservaties, de leerlingenenquête en de docentenenquête. In *hoofdstuk 5* zijn de conclusies en aanbevelingen opgenomen.

Hoofdstuk 1: Onderzoeksvragen

1.1 Doel in het onderzoek

Het onderwerp doeltaal – voertaal is omvangrijk; het is daarom nodig het onderzoek te beperken. In dit onderzoek ligt de nadruk op twee aspecten van het doeltaal - voertaalprincipe, te weten: de meningvorming over het doeltaal – voertaalprincipe en het huidige gebruik van de doeltaal in de praktijk. Het onderzoek heeft betrekking op de vier moderne vreemde talen die op het Regius College te Schagen gegeven worden: Engels, Duits, Frans en Spaans. Het doeltaalgebruik van elk van deze talen wordt onder de loep genomen, waarna er een vergelijking wordt gemaakt. Het onderzoek richt zich op de rol van de docent en op de rol van de leerlingen. Er is al relatief veel onderzoek gedaan naar de mening van docenten en de rol die zij spelen bij het gebruik van de doeltaal als voertaal. De docent zou het voortouw moeten nemen als het gaat om het gebruik van de vreemde taal, waarna de leerlingen ‘uit zichzelf’ zullen volgen, zo wordt gedacht. Maar werkt het wel zo? Komen leerlingen tot spontane taaluitingen in de vreemde taal alleen doordat de docent de doeltaal hanteert? De meningen van leerlingen met betrekking tot het doeltaal – voertaalprincipe worden vaak onderbelicht. Dat is de reden dat in dit onderzoek het doeltaalgebruik van de leerlingen is meegenomen. Het hanteren van de doeltaal – voertaalprincipe is immers een kwestie van twee partijen.

1.2 Onderzoeksvragen

Onderzoeksvraag:

Wat is de status en de mening van zowel MVT - docenten als leerlingen, van het Regius College te Schagen, met betrekking tot het doeltaal – voertaalprincipe?

Deelvragen:

- Welk belang heeft het doeltaal – voertaalprincipe, volgens de theorie, voor de MVT taalverwerving?
- Wat is de mening van MVT docenten over het gebruik van doeltaal als voertaal tijdens de les?

- Wat is de mening van leerlingen over het gebruik van doeltaal als voertaal tijdens de les?
- In hoeverre hanteren docenten en leerlingen de doeltaal als voertaal? Met andere woorden: Komen de input- en outputhypotheses van respectievelijk Krashen en Swain terug in de praktijk?
- Wat staat het gebruik van het doeltaal - voertaalprincipe in de weg? *
- Hoe kan het doeltaalgebruik van de leerlingen gestimuleerd worden? *
- Welke invloed heeft het doeltaal – voertaalprincipe op de (spontane) spreekvaardigheid van de leerlingen? *

* Gezien vanuit het theoretische kader en de onderwijspraktijk.

Hoofdstuk 2: Theoretisch kader

Het gebruik van de doeltaal als voertaal tijdens de MVT - lessen is al jaren een actueel onderwerp in vakbladen en binnen scholen van voortgezet onderwijs. Toch is uit onderzoek³ gebleken dat een meerderheid van MVT - docenten hun lessen (grotendeels) in het Nederlands geven.

Met onderstaand theoretisch kader, waarin belangrijke theorieën, argumenten en denkbeelden voor het gebruik van de doeltaal centraal zullen staan, zal ik het belang van het gebruik van het doeltaal - voertaalprincipe onderstrepen.

Gebruikte begrippen en afkortingen zijn opgenomen in een verklarende woordenlijst achterin dit onderzoeksrapport.

2.1 Het natuurlijke taalverwervingsproces

Aan het doeltaal - voertaalgebruik ligt het zogenaamde *immersion - onderwijs* ten grondslag, een didactiek voor het leren van een (vreemde) taal, waarbij er sprake is van volledige onderdompeling in de taal. Deze onderdompeling (*immersion*) vindt zijn oorsprong in de *natuurlijke taalverwerving*; de manier waarop kinderen hun moedertaal leren. Bij het verwervingsproces van de moedertaal worden eerst de mondelinge vaardigheden (luistervaardigheid en in een later stadium spreek- en gespreksvaardigheid) ontwikkeld en verworven, waarna wordt kennisgemaakt met het schrift (lees- en schrijfvaardigheid). Een kind dat op de basisschool leert lezen en schrijven, beheerst zijn moedertaal mondeling immers als goed.

Een MVT - docent speelt een cruciale rol in het vreemdetaalverwervingsproces van de leerlingen. Voor een optimaal leerrendement van de leerlingen is het dan ook noodzakelijk dat de docent zich afvraagt hoe mensen een taal leren. Dit vraagstuk van taalverwerving houdt taalkundigen en wetenschappers al tijden bezig. In de loop van de jaren zijn er drie theorieën⁴ ontwikkeld die het natuurlijke taalverwervingsproces verklaren. Iedere theorie belicht de taalverwerving vanuit een andere invalshoek en vormt een aanvulling op de vorige.

---

³ Onderzoek uitgevoerd door de Inspectie van het Onderwijs (1999). *Frans in de basisvorming. Evaluatie van de eerste vijf jaar.*

⁴ Verhallen, M., Walst, R. (2007). *Taalontwikkeling op school.* Bussen: Coutinho.

1. De 'imitatietheorie'

De eerste verklaring die wetenschappers geven voor het taalverwervingsproces is de *imitatietheorie*. Deze theorie meent dat kinderen taal leren door de klanken, woorden en zinnen die ze om zich heen horen te imiteren. Volgens aanhangers van de imitatietheorie vormt herhaling de kern van de taalverwerving. Toch gaat deze theorie maar gedeeltelijk op, aangezien kinderen vaak woorden en zinnen produceren die ze niet eerder gehoord hebben.

Voorbeeld: Bijna alle mensen zijn op in de bus (in plaats van: Er zitten (nog maar) weinig mensen in de bus).

2. De 'creatieve - constructietheorie'

De tweede verklaring die wetenschappers geven voor het taalverwervingsproces is de *creatieve - constructietheorie*. Deze theorie gaat ervan uit dat kinderen actief en creatief met taal omgaan. Naast imitatie proberen ze na te gaan hoe de taal in elkaar zit en bedenken ze eigen taalconstructies. Kinderen proberen regelmatigigheden te ontdekken in de taal. Aan de hand van deze regelmatigigheden formuleren ze eigen regels (hypotheses), die ze in de praktijk zullen uitproberen.

Voorbeeld: Een kind hoort in zijn omgeving de volgende woorden: messen, vorken, glazen, borden. Zelf trek het de conclusie dat alle zelfstandige naamwoorden in het meervoud eindigen op -en en zal dat in de praktijk gaan uitproberen: bekeren, lepelen, emmeren (gedeeltelijk foutieve hypothese).

3. De 'interactietheorie'

De derde verklaring die wetenschappers geven voor het taalverwervingsproces is de *interactietheorie*. Interactie tussen ouder en kind vormt een belangrijke schakel binnen de taalontwikkeling. Ouders voorzien kinderen niet alleen van taalaanbod, ze spelen ook in op de taalbehoefte; ze stemmen hun taalgebruik af op het taalniveau van de kinderen. Dit afstemmen van taal (*fine - tuning*) zorgt ervoor dat kinderen continu taal bijleren. De interactietheorie laat zien op welke manier volwassenen het taalverwervingsproces kunnen stimuleren.

De verwerving van een vreemde taal binnen het MVT - onderwijs zou zich moeten baseren op de natuurlijke taalverwerving. Daarbij moeten de leerlingen eerst geconfronteerd worden met de vreemde taal (onderdompeling), waarna ze zelf zullen proberen de taal te gebruiken: door wat ze horen zich eigen te maken en toe te passen in diverse contexten.

Een voorbeeld van een didactiek binnen het vreemdetalenonderwijs dat gebaseerd is op het natuurlijke taalverwervingsproces en het principe van ‘immersion’ is *AIM* (Accelerative Integrated Method)⁵. Deze didactiek, geïntroduceerd door de Canadese Wendy Maxwell, heeft als basis het continu herhalen van taaluitingen in steeds wisselende contexten. Daarnaast wordt de *AIM* - didactiek gekenmerkt door het gebruik van gebaren (*gesture approach*) om woorden en grammaticale structuren te begrijpen en te onthouden. Vanaf de eerste les spreken de docent en de leerlingen uitsluitend de doeltaal, waarbij er bij ieder woord een gebaar wordt gemaakt. Door het uitvoeren van de gebaren, onthouden de leerlingen de woorden beter. Het gebruik van gebaren bij het leren van een taal (de *gebarentheorie*) gaat terug tot het begin van de menselijke communicatie. Gebaren worden gezien als de voorlopers van de gesproken taal.

Bij AIM ligt de nadruk op horen, zien en spreken in de vreemde taal. De leerlingen komen pas in aanraking met schriftelijke ondersteuning als woorden en grammaticale structuren meerdere keren mondeling en in verschillende contexten de revue zijn gepasseerd en de leerlingen deze kunnen herkennen en toepassen.

2.2 De input- en outputhypothese

De principes van natuurlijke taalverwerving zijn omgezet in twee hypothesen voor het leren van een (vreemde) taal. In de eerste plaats is er de *inputhypothese* geformuleerd door Stephen Krashen⁶. Deze hypothese gaat ervan uit dat een goed afgestemd en begrijpelijk taalaanbod (*comprehensible input*) noodzakelijk is voor taalverwerving. Hij stelt dat mensen geen taal verwerven door bewust regels te leren, maar door boodschappen te begrijpen en begrijpelijke input te ontvangen. Met begrijpelijke input worden taaluitingen bedoeld die net boven het eigen taalniveau liggen. Bovendien is belangrijk dat de taaluitingen een zinvolle betekenis hebben; de docent kan, door zelf gebruik te maken van de doeltaal als voertaal in de les, de leerlingen laten inzien dat de taal geen doel op zich is, maar een communicatiemiddel, waarin de boodschap voorop staat.

---

⁵ Dönszelmann, S. (2008). AIM-didactiek voor het schoolvak Frans. *Levende Talen Magazine*, 95/7, 19-21

⁶ Krashen, S. (1985). *The input hypothesis: issues and implications*. London: Longman

In aanvulling op de inputhypothese van Krashen, formuleerde Merrill Swain⁷ de *outputhypothese*. Swain stelt in zijn outputhypothese dat het zelf produceren van taal eveneens een belangrijk onderdeel is van het taalverwervingsproces. Taalleerders moeten, naast het ontvangen van input, de gelegenheid krijgen de taal te gebruiken om zichzelf uit te drukken. Door het produceren van taal, worden taalleerders zich bewust van hun incompetentie (gebrek aan taalvaardigheden). Dit proces wordt *noticing* genoemd.

Als de belangrijkste bevindingen van deze twee hypothesen samengenomen worden, betekent dat voor MVT-docenten dat ze enerzijds ‘voldoende begrijpelijke input moeten aanbieden’ en anderzijds ‘de leerlingen de gelegenheid moeten geven output te produceren’. Deze twee punten vormen tevens de kern van het doeltaal - voertaalprincipe.

2.3 De schijf van vijf

Het belang van ‘immersion’ binnen het vreemdetalenonderwijs, zoals besproken in de hypothesen van Krashen en Swain, is eveneens terug te vinden in ‘*de schijf van vijf*’ voor het vreemdetalenonderwijs, opgesteld door Gerard Westhoff⁸. Westhoff onderscheidt vijf componenten waaruit het vreemde - taalverwervingsproces is opgebouwd. Deze componenten vormen samen een geheel en zouden in iedere MVT - les aan de orde moeten komen.

De vijf componenten van ‘*de schijf van vijf*’ zijn:

1. Blootstelling aan input

Het *immersion - onderwijs* laat zien dat een ruim taalaanbod in de doeltaal cruciaal is voor de (vreemde)taalverwerving, iets dat Krashen al eerder beschreef in zijn inputhypothese. De taalleerder moet blootgesteld worden aan input die qua moeilijkheidsgraad net boven zijn/haar huidige taalniveau ligt, waardoor er continu taal bijgeleerd zal worden.

---

⁷ Swain, M. (2005). The output hypothesis: Theory and Research. Geraadpleegd op 20 maart 2011 via <http://books.google.nl/books?hl=nl&lr=&id=4MBtNwPjyCQC&oi=fnd&pg=PA471&ots=SZUx2z9AJh&sig=ykZimjEM2Leftj8LVoeRBEOMgj8#v=onepage&q&f=false>

⁸ Westhoff, G. (2008). Een ‘schijf van vijf’ voor het vreemdetalenonderwijs. Geraadpleegd op 19 januari 2011 via www.europeestaalportfolio.nl

Binnen het moderne vreemde talenonderwijs (met name bij Frans, Duits en Spaans) is de docent de enige die de leerlingen kan voorzien van een taalaanbod in de doeltaal, bijvoorbeeld door deze te hanteren als voertaal tijdens de les.

2. Inhoudsgerichte verwerking

De input die de taalleerder geboden wordt, moet betekenisvol (levensecht en zinvol) zijn. Bovendien werkt het motiverend als het taalaanbod aanluit bij de leefwereld (interesses) van de leerlingen.

3. Vormgerichte verwerking (grammatica)

Met het ontvangen van betekenisvolle input zal de taalleerder in contact komen met grammaticale structuren van de doeltaal. Door constante herhaling, zal de taalleerder zich deze structuren eigen maken en deze uiteindelijk zelf proberen toe te passen. Vanaf het moment dat de taalleerder zelf de taal gaat gebruiken, kan hij hier feedback over ontvangen. Deze feedback zal zorgen voor een verhoging van de taalbeheersing: van fouten leer je het meest!

4. Rol van (pushed) output

Om de actieve taalbeheersing van de taalleerder te vergroten, is het noodzakelijk dat deze zich uit in de doeltaal. Dit is wat Swain benadrukt in zijn outputhypothese. Door het doeltaalgebruik (*'pushed' output*) ontdekt de taalleerder waar de gaten in zijn kennis zitten (*noticing*) en zal hij/zij actief op zoek gaan naar de kennis die nodig is om de output aan te vullen. De taalverwerving draait om het continu uitproberen van taaluitingen.

In 'de schijf van vijf' beschrijft Westhoff twee typen output:

- De productie en/of combinatie van *chunks*; dit zijn ongeanalyseerde taalfragmenten die uit meer dan één woord bestaan.
- Het regelgeleid produceren van output (*'creative speech'*); door het toepassen van grammaticaregels ontstaan er taaluitingen.

5. Strategisch handelen

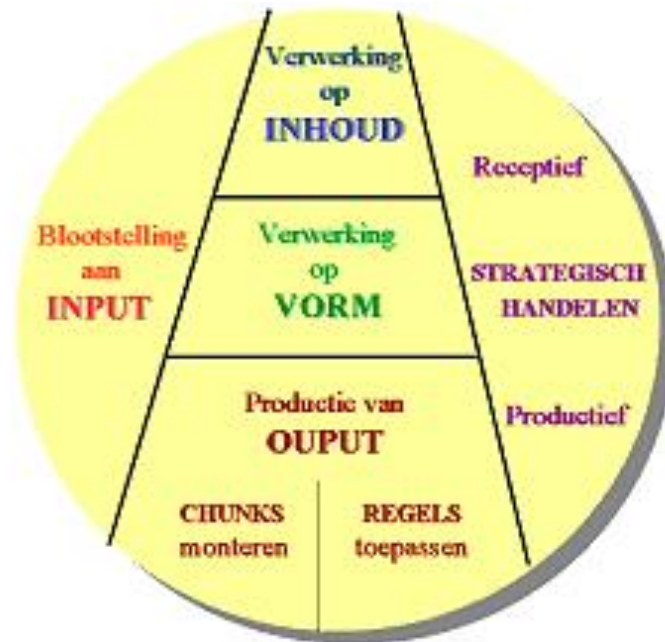
Een taalleerder zal altijd te maken hebben met gaten in zijn/haar kennis van de doeltaal.

Om deze leemten te compenseren, wordt de taalleerder strategieën aangeleerd.

Er worden twee typen strategieën onderscheiden:

- *Receptieve strategieën*: strategieën voor een beter begrip van het taalaanbod.

- *Productieve strategieën* (ook wel compensatie- of communicatiestrategieën): strategieën die ingezet kunnen worden om de boodschap toch over te laten komen. Voorbeelden hiervan zijn: omschrijven, gebruiken van synoniemen / antoniemen / voorbeelden / gebaren, etc.

Figuur 1: De ‘schijf van vijf’ voor het vreemdetalenonderwijs door G. Westhoff

2.4 De geschiedenis van het doeltaal – voertaalgebruik binnen het Nederlandse onderwijs

Er wordt veelvuldig geschreven en gesproken over het belang en het gebruik van de doeltaal als voertaal binnen het Nederlandse voortgezet onderwijs. Het lijkt erop dat het doeltaal – voertaalprincipe de laatste jaren in opkomst is, maar niets is minder waar. Het doeltaal – voertaalprincipe, een principe dat door deskundigen zowel bejubeld als bekritiseerd wordt, heeft in de afgelopen decennia een wisselende belangstelling gehad. Hieronder volgt een overzicht van de ontwikkeling⁹ van het doeltaal – voertaalgebruik in het Nederlandse onderwijs.

⁹ Oud-de Glas, M., Buis, Th., Withagen, V. (1993). *Onderzoek naar vreemde-talenonderwijs in Nederland*. Den Haag: Instituut voor Onderzoek van het Onderwijs SVO.

In de tweede helft van de 19^e eeuw maakten de moderne vreemde talen hun intrede als schoolvak (op de ‘Hoogere Burgerschool’ oftewel de H.B.S.) in het Nederlandse onderwijs. Het MVT-onderwijs was volledig gericht op de schriftelijke vaardigheden; de vaardigheid in het gebruik van de taal was ondergeschikt aan de kennis van grammatica en woordenschat waarmee teksten konden worden gelezen, geschreven en vertaald. Deze onderwijsmethode word de *grammatica - vertaalmethode* genoemd. Dat de nadruk lag op de schriftelijke vaardigheden had te maken met het streven het onderwijs een intellectuele status te geven, net als de Latijnse School, het latere Gymnasium. Voordat de moderne vreemde talen officiële schoolvakken werden, bestond er al een vorm van vreemdetalenonderwijs. Dit onderwijs, dat sterk op het mondelinge gebruik van de doeltaal gericht was, werd gegeven door taalmeesters en gouvernantes die hun diensten particulier aanboden.

Eind 19^e eeuw / begin 20^e eeuw werd, als reactie op de *grammatica - vertaalmethode*, de *directe methode* geïntroduceerd; een onderwijsmethode, gebaseerd op de natuurlijke taalverwerving, waarin het mondelinge gebruik van de doeltaal centraal werd gesteld (een taalleerder leert de taal door deze actief te gebruiken). Deze aanpak gaat ervan uit dat de taalleerder eerst kennis moet maken met de gesproken taal, voordat hij/zij in aanraking komt met de geschreven taal. Om zoveel mogelijk input te krijgen in de doeltaal, moet de taalleerder vanaf het begin gestimuleerd worden te denken en te spreken in de doeltaal. Het doel van de directe methode is het gebruiken van de taal om te communiceren. Tijdens de Tweede Wereldoorlog was het nodig in korte tijd een taal te leren om te communiceren met bondgenoten c.q. de vijand. Vanaf de jaren '50 deed deze methode onder de naam *audio-orale methode* zijn intrede in het Nederlandse vreemdetalenonderwijs. Deze methode stelt luister- en spreekvaardigheid boven lees- en schrijfvaardigheid. Het doel is te leren communiceren in de doeltaal, waarbij de nadruk ligt op de vorm en minder op de inhoud. Net als bij de directe methode zou het gebruik van de moedertaal vermeden moeten worden.

Helaas was er in de praktijk nauwelijks sprake van doeltaalgebruik. Dat was de reden dat de jaren '70 -'80 de *communicatieve methode* geïntroduceerd werd. Deze aanpak stelt dat de doeltaal geen doel op zich is, maar een communicatiemiddel. De taal wordt gezien als een instrument voor de sociale interactie; alle vaardigheden zijn ondergeschikt aan de communicatie. De communicatieve methode grijpt terug naar de ideeën rondom het natuurlijke taalverwervingsproces.

Ondanks de goedbedoelde methodes waarbij de mondelinge vaardigheden centraal staan, blijft, tot op de dag van vandaag, de grammatica - vertaalmethode de meeste voorkomende methode binnen het vreemdetalenonderwijs in Nederland.

2.5 Het doeltaal – voertaalprincipe in de praktijk

Waarom doeltaal als voertaal?

Wetenschappers en docenten zijn van mening dat het MVT-onderwijs het beste gebaat is bij het gebruik van de doeltaal als voertaal tijdens de lessen. Desondanks is hier in de praktijk vaak weinig tot geen sprake van. Het kerndoel van de moderne vreemde talen is de communicatieve functie van de taal; het ontwikkelen van de vaardigheid spreken. In de onderwijspraktijk ligt echter de nadruk op de schriftelijke vaardigheden (lezen en schrijven).

Vanwege de communicatieve functie moet zoveel mogelijk in de doeltaal worden gecommuniceerd tussen docent en leerlingen, evenals tussen de leerlingen onderling. Door het consequent hanteren van de doeltaal door de docent, treedt bij de leerlingen een herhalings-effect op van veelgebruikte woorden en structuren. Dit wordt gezien als de basis voor het leren van een vreemde taal. Met dit receptief verworven taalaanbod moet de taalleerder experimenteren, waarbij het maken van fouten in eerste instantie een ondergeschikte rol speelt. Al doende leert men!

Bij het gebruik van de doeltaal is het van belang dat er een goed op de leerlingen afgestemd taalaanbod (input in de doeltaal) wordt gegeven door de docent, dat de docent de leerlingen de gelegenheid geeft tot taalproductie en zorgt voor stimulerende en taalgerichte feedback.

Er kan een onderscheid gemaakt worden tussen natuurlijke - en kunstmatige taalverwerving. Bij natuurlijke taalverwerving vindt een volledige onderdompeling plaats in de doeltaalomgeving, zoals een kind de moedertaal leert. Bij kunstmatige taalverwerving vindt kennisoverdracht van de doeltaal plaats in een schoolse, dus kunstmatige omgeving.

In onderstaande tabel¹⁰ zijn de kenmerken aangegeven van natuurlijke – en kunstmatig taalverwerving:

Kenmerken	Natuurlijke taalverwerving (bijvoorbeeld in doeltaalomgeving)	Kunstmatige taalverwerving (binnen schoolse situatie)
Input (taalbad)	De taalverwerving vindt plaats in een doeltaalomgeving; er is sprake van onderdompeling. In korte tijd (hoog tempo) wordt een grote hoeveelheid taal verwerkt.	Relatief weinig confrontatie met de doeltaal, aangezien de communicatie vaak in de moedertaal verloopt. In geval van doeltaalgebruik hebben we te maken met een geringe hoeveelheid taal dat in laag tempo aangeboden wordt (binnen een beperkte tijd). Bovendien is deze input afgestemd op het taalniveau (begrijpelijkheid) van de taalleerder.
Output (productiegelegenheid)	Het doel van output is het overbrengen van communicatieve intenties.	Het doel van output is het correct formuleren van taaluitingen.
Noodzaak doeltaalgebruik	Zowel receptief als productief kan je als taalleerder niet om de taal heen. Voor de communicatie is de taalleerder aangewezen op de doeltaal.	Het doeltaalgebruik is opgelegd en daardoor onnatuurlijk; helemaal omdat alle partijen dezelfde moedertaal delen. Hierdoor vervalt de noodzaak tot het spreken in de doeltaal.
	Er vindt zowel een receptieve als productieve verwerving van de taal plaats. De	De meeste aandacht wordt besteed aan de receptieve vaardigheden (denk aan

¹⁰ De schematische weergave is afgeleid van schema's uit: Kwakernaak, E. (2009). *Didactiek van het vreemdetalenonderwijs*. Bussum: Coutinho.

Aandacht voor vaardigheden	aandacht gaat uit vooral uit naar de communicatieve vaardigheden (luister- en spreekvaardigheid).	leesvaardigheid als examenonderdeel). Bovendien ligt de nadruk meer op de schriftelijke vaardigheden (lees- en schrijfvaardigheid).
Authentieke taal	De taalleerder wordt continu geconfronteerd met authentieke taal, geproduceerd door native speakers.	Het doeltaalaanbod is over het algemeen niet authentiek en wordt in slechts enkele gevallen geproduceerd door native speakers.
Taalanalyse	De taalanalyse vindt gaandeweg en grotendeels onbewust plaats door een wisselwerking tussen input en output.	De taalanalyse vindt vóór de taalproductie plaats in een vooraf bepaalde volgorde.
Formuleringsvrijheid	Iedere formulering in de doeltaal is correct, mits het de communicatie niet in de weg staat. Het doel is communicatie.	Binnen het onderwijs is in de regel slechts één of enkele formulering(en) juist; degene(n) die voortkomen uit de leergang.
Motivatie	Er is sprake van intrinsieke motivatie, de taalleerder kiest bewust voor het leren van de taal. De motivatie komt voort uit het communicatieve doel. Door weinig inzet (in het gebruik van de doeltaal) wordt de taalleerder bestraft met minder of geen sociale contacten.	De motivatie voor het leren van een vreemde taal ontbreekt vaak bij de taalleerder doordat de doelen niet duidelijk zijn. Door weinig inzet (in het gebruik van het doeltaal) wordt de taalleerder bestraft met lage cijfers, vaak met als gevolg demotivatie.

Tabel 1: Schematische vergelijking tussen natuurlijke – en kunstmatige taalverwerving

Het aanleren van een taal is in een doeltaalomgeving het meest efficiënt. Het is in de praktijk (in een schoolse situatie) moeilijk een omgeving te creëren waarin de leerlingen volledig ondergedompeld worden in een doeltaalbad. Toch kan in de kunstmatige, schoolse omgeving zo goed mogelijk geprobeerd worden de natuurlijke doeltaalomgeving na te bootsen onder andere door middel van het geven van input in de doeltaal.

Alleen al door het gebruik van de doeltaal door de docent leren de leerlingen een flinke hoeveelheid taaluitingen. Zeker bij de moderne vreemde talen als Frans, Duits en Spaans, waar de les het enige moment is waarop de leerlingen met de doeltaal in aanraking komen. Dit maakt dat de docent zoveel mogelijk de doeltaal als voertaal moet hanteren tijdens de lessen, om voor de leerlingen een talige omgeving te creëren, waarin zij voldoende taalaanbod krijgen. Naast het geven van talig input, moet de leerlingen ook een omgeving geboden worden waarin zij zelf taaluitingen (output) kunnen produceren. Kortom, de leerlingen moeten voldoende gelegenheid krijgen tot het gebruiken van de doeltaal, waarbij de aandacht vooral uit moet gaan naar de communicatie. Hierbij moeten de leerlingen meer vrijheid krijgen in het produceren van formuleringen en moeten de docenten het fenomeen overcorrectie loslaten. Bij de output staat de vaardigheid, het communiceren in de doeltaal centraal, niet de correctheid van woorden en zinnen. Daarnaast moet er aandacht besteed worden aan strategieën¹¹ die de leerlingen kunnen gebruiken als ze vastlopen in de doeltaal. Kortom door het toepassen van het doeltaal – voertaalprincipe zal de intensiteit van de les omhoog gaan. De leerlingen verwerven immers een aanzienlijke hoeveelheid taal via de input. Bovendien neemt de concentratie van de leerlingen toe en daarmee gepaard gaande de rust in de klas. De leerlingen worden gedwongen een grotere inspanning te leveren om de taaluitingen van de docent in de doeltaal te kunnen begrijpen en om zelf taaluitingen in de doeltaal te formuleren. Daarnaast kan het doeltaalgebruik een positief effect hebben op de motivatie van zowel de docent als de leerlingen. De docent leert, door het spreken in de doeltaal, om op een creatieve wijze met de taal om te gaan, bijvoorbeeld door het gebruik van gebaren, voorwerpen, etc., om zo alle leerlingen de mogelijkheid te geven de taaluitingen te kunnen begrijpen. Ook bij de leerlingen groeit de motivatie, wanneer zij ervaren dat zij taaluitingen, die in de doeltaal geuit worden, kunnen begrijpen en zelf kunnen communiceren in de doeltaal. Het hebben van succeservaringen vormt de sleutel tot motivatie.

---

¹¹ Strategieën beschreven door Gerard Westhoff in *Een 'schijf van vijf' voor het vreemdetalenonderwijs*. Geraadpleegd op 19 januari 2011 via www.europeestaalportfolio.nl

Waarom is de praktijk weerbarstig?

Een probleem bij het hanteren van het doeltaal – voertaalprincipe is het gebrek aan begrip van de leerlingen. Op het moment dat de leerlingen de taaluitingen van de docent in de doeltaal niet begrijpen, neemt hun motivatie af en stoppen ze in de meeste gevallen met luisteren. De docent moet er voor zorgen dat de leerlingen kunnen begrijpen wat er gezegd wordt in de doeltaal. Om het gebrek aan begrip op te lossen, kan de docent, in de eerste fase, nieuwe taaluitingen vertalen; zowel mondeling als schriftelijk door het noteren van woorden op het bord. Daarnaast kunnen veelgebruikte taaluitingen ook permanent in het lokaal aanwezig zijn door ze aan de muur te hangen. Op deze manier kan de docent in de doeltaal blijven spreken; de leerlingen kunnen de vertaling raadplegen.

Zodra de leerlingen begrijpen wat er gezegd wordt, moet gezorgd worden dat ze de taaluitingen kunnen volgen. Het verwerken van taaluiting in een vreemde taal kost een taalleerder aanzienlijk meer tijd dan de verwerking van taaluitingen in de moedertaal. Docenten kunnen rekening houden met de behoefte van de leerlingen aan verwerkingstijd door het spreektempo aan de passen en door ondersteuning van gebaren / voorwerpen / bord. Bovendien moet de hoeveelheid nieuwe taaluitingen die de docent produceert, beperkt worden. Nieuwe taaluitingen moeten de tijd krijgen om in het lange termijngeheugen van de taalleerder te worden opgenomen. Kortom, het consequent toepassen van de doeltaal als voertaal tijdens de les vergt veel energie van de docent en leidt ertoe dat het tempo uit de les gehaald wordt.

Een ander probleem bij het hanteren van de doeltaal als voertaal is het ontbreken van spreekdwang. In een omgeving waarin alle partijen dezelfde moedertaal delen, is er geen noodzaak tot het spreken in de doeltaal. Om te communiceren zijn de docent en de leerlingen niet genoodzaakt de doeltaal consequent te gebruiken: waarom moeilijk doen als het ook makkelijk kan? Op het moment dat de docent de doeltaal consequent hanteert, kan dit ook in zekere mate van de leerlingen verwacht worden. Echter, door het gebruik van de doeltaal, neemt de hoeveelheid respons van de leerlingen af; leerlingen zullen zich stilhouden als ze niet weten hoe ze zich in de doeltaal moeten uiten.

Na de invoering van de basisvorming in 1993 is het zelfstandig werken en het groepswerk behoorlijk toegenomen. Er is gebleken dat het doeltaalgebruik vooral plaatsvindt tijdens het klassikale gedeelte van de les. De afname van de hoeveelheid klassikale lestijd is dus nadelig voor het gebruik van het doeltaal – voertaalprincipe.

De theorie die beschreven is in het theoretische kader komt op verschillende manieren terug in het onderzoek. Zo zijn de onderzoeksvraag en de verschillende deelvragen voor een groot gedeelte gebaseerd op de theorie. Bovendien komen verschillende aspecten (onder andere de in- en outputhypothese van respectievelijk Krashen en Swain en de elementen uit de schrijf van vijf van Westhoff) uit het theoretische kader terug in de vraagstelling bij de verschillende onderzoeksinstrumenten. Deze theoretische aspecten zijn eveneens terug te vinden in de onderzoeksresultaten. In de toelichting op de resultaten (hoofdstuk 4.4) en de conclusie (hoofdstuk 5.1) wordt de theorie gekoppeld aan de resultaten van de verschillende onderzoeksinstrumenten; lesobservaties, leerlingenenquête en docentenenquête. Daarnaast wordt de nodige achtergrondinformatie met betrekking tot het doeltaal – voertaalprincipe (onder andere het principe van natuurlijke taalverwerving, de verschillen tussen natuurlijke en kunstmatige taalverwerving en de geschiedenis van het doeltaalgebruik in Nederland) gegeven. Deze informatie maakt niet direct deel uit van het onderzoek, maar is toch van belang voor om het doeltaal - voertaalprincipe goed te kunnen toepassen.

Hoofdstuk 3: Onderzoeksopzet

In dit hoofdstuk wordt de opzet van het onderzoek beschreven. Zo wordt de gekozen onderzoeksmethode verantwoord evenals de gebruikte instrumenten. Ook wordt ingegaan op de wijze waarop de gegevens verwerkt en geanalyseerd zijn.

3.1 Verantwoording onderzoeksmethode

Qua vorm is er gekozen voor een beschrijvend onderzoek; een onderzoek dat zich richt op het verzamelen en verwerken (de registratie) van onderzoeksgegevens met betrekking tot het gebruik van de vreemde taal als communicatiemiddel op het Regius College Schagen, locatie Wilhelminalaan (havo / vwo). Hierbij is gekeken naar het gebruik van de doeltaal in de onderwijspraktijk en de visie van zowel docenten als leerlingen op het doeltaal – voertaalprincipe: hoe wordt er gedacht over dit didactische principe?

De resultaten van het beschrijvend onderzoek leiden tot aanbevelingen voor MVT - docenten, met als doel het doeltaalgebruik van docenten, maar ook dat van leerlingen te vergroten. Deze aanbevelingen kunnen vervolgens verder uitgewerkt worden, zodat ze toepasbaar worden in de praktijk. Hierbij kan gedacht worden aan het ontwikkelen van materiaal voor het introduceren / verder uitbreiden van de doeltaal in de les of het uitvoeren van een pilot naar aanleiding van de resultaten van het doeltaalgebruik. De uitwerking naar de praktijk en de pilot maken geen deel uit van dit onderzoek.

3.2 Lesobservaties

Beschrijving van het instrument

Om antwoord te krijgen op de vraag: *'In hoeverre hanteren docenten de doeltaal als voertaal in hun les?'*, hebben er lesobservaties plaatsgevonden bij docenten uit de verschillende talensecties (Engels, Frans, Duits en Spaans). De docenten zijn vooraf niet op de hoogte gesteld van het doel van de observaties. Dit om de onderzoeksresultaten niet te beïnvloeden, waardoor de observaties een realistisch en betrouwbaar beeld geven van de huidige situatie. Tijdens de observaties is gebruik gemaakt van een observatieformulier, welke gefungeerd heeft als leidraad voor het meten van het doeltaalgebruik door docenten. In bijlage 1 is een

blanco observatieformulier opgenomen. Dit observatieformulier omvat verschillende domeinen waarbinnen de doeltaal als voertaal gehanteerd kan worden, te weten:

- Opening en afsluiting van de les
- Organisatie
- Behandelen lesstof / opdrachten
- Grammatica-uitleg
- Complimenten
- Waarschuwingen (geboden en verboden)
- Social talk (koetjes en kalfjes)

Het onderscheid in domeinen is gemaakt om beter zicht te krijgen op het doeltaalgebruik van de docent in de praktijk. In de eerste plaats maakt deze indeling het meten van de frequentie van het doeltaalgebruik eenvoudiger. In de tweede plaats komen niet in iedere les alle domeinen aan de orde. Door te werken met domeinen kan er naar aanleiding van de geobserveerde les een beoordeling gemaakt worden. Bovendien lenen sommige domeinen zich beter voor het doeltaalgebruik dan andere. Zo is het uiten van complimenten in de doeltaal van een andere orde van een grammatica-uitleg.

Onderzoekspopulatie

In totaal hebben er 21 lesobservaties plaatsgevonden bij 13 docenten uit de verschillende talensecties. Het aantal observaties en de keuze van docenten per talensectie zijn willekeurig gekozen. Bij een meerderheid van de docenten hebben twee observaties plaatsgevonden om zo een beter beeld te vormen van het doeltaalgebruik. De observaties hebben plaatsgevonden in de leerjaren, met uitzondering van de examenklassen, en de niveaus havo / vwo. Om de integriteit van de docenten te waarborgen, zijn hun namen, evenals de klassen niet opgenomen in het onderzoeksrapport.

Moderne vreemde taal:	Aantal docenten:	Aantal observaties:
Engels	4	6
Frans	5	9
Duits	3	5
Spaans	1	1
Totaal	13	21

Tabel 2: Overzicht onderzoekspopulatie lesobservaties

De resultaten van de lesobservaties zijn terug te vinden in hoofdstuk 4.1.

3.3 Leerlingenenquête

Beschrijving van het instrument

Om vast te stellen hoe de leerlingen denken over het doeltaal – voertaalprincipe, hoe ze het gebruik van de vreemde taal ervaren en hoe de leerlingen het gebruik van de doeltaal door de docent inschatten, is onder de leerlingen een enquête afgenomen. Er is gekozen voor het gebruik van een schriftelijke vragenlijst, aangezien hiermee in korte tijd een groot aantal leerlingen bevraagd kan worden. In bijlage 4 is een blanco versie van de leerlingenenquête opgenomen. De leerlingenenquête bestaat uit 11 vragen, waarvan 9 gesloten vragen en 2 open vragen. Bij 3 van de gesloten vragen is de leerlingen gevraagd om het antwoord te verduidelijken. De leerlingen is gevraagd naar de Moderne Vreemde Talen die ze volgen. Niet alle leerlingen hebben namelijk dezelfde talen in hun vakkenpakket; dit is afhankelijk van het leerjaar, het niveau en het gekozen profiel. Het onderscheid tussen de verschillende talen, die bij sommige vragen is aangebracht, geeft een gedetailleerdere uitkomst van de enquêteresultaten. Dit onderscheid maakt het mogelijk de resultaten, per Moderne Vreemde Taal, van zowel de leerlingenenquête, de docentenenquête als de observaties met elkaar te vergelijken. Deze vergelijking is eveneens mogelijk doordat enkele vragen uit de leerlingenenquête, al dan niet in een andere vraagstelling, voorgelegd zijn aan docenten middels een docentenenquête.

Onderzoekspopulatie

Het verspreiden van enquêtes onder leerlingen heeft geresulteerd in 131 bruikbare enquêtes. De enquêtes zijn anoniem ingevuld. Wel is de leerlingen gevraagd hun klas (leerjaar en niveau) en de talen die ze volgen te vermelden. De geënquêteerde klassen zijn willekeurig gekozen; wel is er gezorgd voor één klas per leerjaar.

Leerjaar / niveau:	Aantal enquêtes:
1HV	27
2HV	27
3(H ⁺)V	25
4V	29
5V	23
Totaal	131

Tabel 3: Overzicht onderzoekspopulatie leerlingenenquête

De resultaten van de leerlingenenquête zijn terug te vinden in hoofdstuk 4.2.

3.4 Docentenenquête

Beschrijving van het instrument

Ook onder MVT - docenten is een enquête gehouden. In bijlage 7 is een blanco versie van de docentenenquête opgenomen. Deze enquête is gebruikt om vast te stellen hoe docenten denken over het doeltaal – voertaalprincipe en ze na te laten denken over eigen gebruik van de doeltaal en dat van leerlingen.

De docentenenquête bestaat uit 11 vragen, waarvan 2 gesloten. Er is gekozen voor grotendeels open vragen, waardoor de visie en de standpunten van docenten met betrekking tot het doeltaal - voertaalprincipe beter tot hun recht komen.

Onderzoekspopulatie

De docentenenquête is uitgedeeld onder 25 MVT - docenten van het Regius College, locatie Wilhelminalaan (havo / vwo). In totaal is de enquête door 15 docenten ingevuld. In tegenstelling tot de leerlingen hebben de docenten de enquête niet anoniem ingevuld; zij hebben zowel hun naam als de taal die ze onderwijzen vermeld. Dit is gedaan om naderhand eventuele verduidelijking of extra informatie te kunnen vragen, wat in enkele gevallen gebeurd is. Om de integriteit van de docenten te waarborgen, zullen de enquêtegegevens niet aan derden worden verstrekt.

Moderne vreemde taal:	Aantal enquêtes:
Engels	7
Frans	5
Duits	2
Spaans	1
Totaal	15

Tabel 4: Overzicht onderzoekspopulatie docentenenquête

De resultaten van de docentenenquête zijn terug te vinden in hoofdstuk 4.3.

3.5 Data-analyse

De onderzoeksresultaten van zowel de lesobservaties als de beide enquêtes zijn met de hand geteld en verwerkt met behulp van spreadsheets in het programma Excel, waarbij gebruik is gemaakt van automatische berekeningen voor gemiddelden en percentages. Om zeker te zijn van de juistheid van de berekeningen, hebben er verschillende handmatige controles plaatsgevonden. Bij het verwerken en het aflezen van de resultaten moet rekening gehouden worden met afrondingsverschillen, welke kunnen zijn optreden als gevolg van het gebruik van meerdere spreadsheets.

Bij alle drie de instrumenten is gewerkt met hetzelfde puntensysteem. Door in het gehele onderzoek dezelfde puntentelling aan te houden, wordt het mogelijk de resultaten van verschillende losse onderzoekscomponenten met elkaar te vergelijken.

5 pnt	geheel in de doeltaal
4 pnt	grotendeels in de doeltaal
3 pnt	half in de doeltaal / half in het Nederlands
2 pnt	grotendeels in het Nederlands
1 pnt	geheel in het Nederlands

Tabel 5: Puntensysteem bij observaties

Bij iedere observatie zijn er per domein punten toegekend voor het doeltaalgebruik. Op basis van de toekenning van de punten, zijn er gemiddelden berekend met betrekking tot het gebruik van de doeltaal per docent, per sectie en per domein. In de berekening van de

gemiddelden zijn alleen de ingevulde velden meegenomen; de domeinen die daadwerkelijk aan de orde zijn gekomen in de geobserveerde les.

Zoals eerder vermeld, is ook bij de beide enquêtes het bovenstaande puntensysteem aangehouden, waarbij echter de verschillende gradaties anders verwoord zijn:

5 pnt	altijd
4 pnt	vaak
3 pnt	regelmatig
2 pnt	soms
1 pnt	nooit

Tabel 6: Puntensysteem bij enquêtes

Net als bij de observaties zijn bij de enquêtes slechts de velden meegerekend die ingevuld zijn. Een overzicht van de door de leerlingen opengelaten velden is terug te vinden bij de verwerking van de resultaten per klas, welke is opgenomen in bijlage 6. Daarnaast is, bij de vragen waar een onderscheid gemaakt wordt tussen de talen, gerekend met het aantal leerlingen dat de taal volgt. Dit alles maakt dat er in de spreadsheets met verschillende waarden (leerlingenaantallen) gewerkt wordt.

Aan de hand van het puntensysteem is een beoordelingsschema opgesteld waarmee het gebruik van de doeltaal kan worden gemeten en vergeleken:

4,5 of hoger	geheel in de doeltaal
3,5 tot 4,5 pnt	grotendeels in de doeltaal
2,5 tot 3,5 pnt	half in de doeltaal / half in het Nederlands
1,5 tot 2,5 pnt	grotendeels in het Nederlands
1,5 of kleiner	geheel in het Nederlands

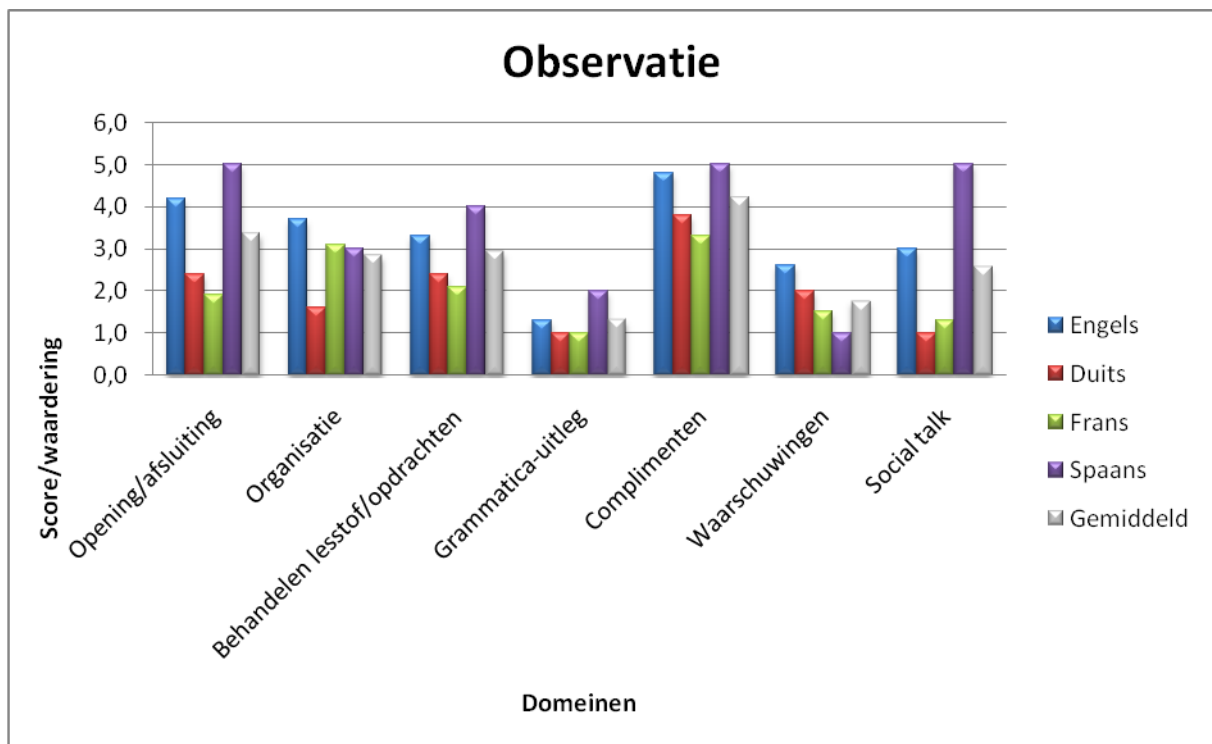
Tabel 7: Beoordelingsschema doeltaalgebruik

Op basis van de kwalitatieve (beschrijvend) - en de kwantitatieve (cijfermatig) onderzoeksresultaten worden er conclusies getrokken, waaruit aanbevelingen voortvloeien om het gebruik van de doeltaal te bevorderen.

Hoofdstuk 4: Onderzoekresultaten

In hoofdstuk 3 zijn de drie onderzoeksinstrumenten beschreven. In dit hoofdstuk worden achtereenvolgens de resultaten van deze onderzoeksinstrumenten besproken, te weten: de lesobservatie, de leerlingenenquête en de docentenenquête. In de bijlagen zijn de volledige uitwerkingen van de verschillende onderzoeksinstrumenten terug te vinden.

4.1 Resultaten lesobservaties

Figuur 2: Overzicht doeltaalgebruik van docenten, waargenomen tijdens de observaties

Om antwoord te kunnen geven op de vraag *'In hoeverre hanteren de docenten de doeltaal als voertaal (de inpuithypothese van Swain)?* hebben er lesobservaties plaatsgevonden bij verschillende MVT - docenten. Figuur 2 geeft de gemiddelde scores weer van het doeltaalgebruik van docenten waargenomen tijdens de lesobservaties. Zie hoofdstuk 3.5 voor een toelichting op de manier waarop de scores tot stand zijn gekomen.

Uit de observaties blijkt dat Spaans het hoogste scoort in het gebruik van de doeltaal als voertaal met een gemiddelde van 3,6, wat wil zeggen dat de les grotendeels in de doeltaal gegeven wordt. Het vak Engels neemt de tweede plaats in met een gemiddelde van 3,3, wat valt binnen de categorie half in de doeltaal / half in het Nederlands. Duits en Frans sluiten de

lijst, beiden met een gemiddelde van 2,0, wat aangeeft dat in deze lessen de doeltaal een ondergeschikte positie inneemt.

Een mogelijke verklaring voor het feit dat Spaans hoog scoort in het doeltaalgebruik is dat de observaties slechts bij één docent, tevens ‘native speaker’ plaatsgevonden hebben. Toch komt de uitslag niet geheel onverwacht. Na eerdere observaties naar doeltaalgebruik is mij gebleken dat zowel Engels als Spaans relatief gezien meer gebruik maken van de doeltaal als voertaal dan Duits en Frans. Het doeltaalgebruik tijdens de Engelse les mag enigszins logisch genoemd worden; we leven immers in een maatschappij waarin de Engelse taal niet meer weg te denken is. Steeds meer Engelse woorden maken hun opmars in de Nederlandse taal; voor veel van deze woorden bestaat zelfs geen Nederlandse variant (bijvoorbeeld: computer, record, intercity, management, cockpit, smartphone, download, chip)! Dit alles maakt dat de leerlingen al een zekere basis hebben van de Engelse taal, wat maakt dat het zowel voor de docent als voor de leerlingen gemakkelijker wordt Engels als voertaal te hanteren.

Daarentegen is Spaans een taal die veel minder tot de verbeelding spreekt. In het dagelijks leven komen de leerlingen nauwelijks in aanraking met de Spaanse taal. Toch wordt het Spaans veel als voertaal gebruikt in het onderwijs. Ondanks dat er weinig onderzoek naar gedaan is, is een aantal factoren te noemen die mogelijk een rol spelen bij het doeltaalgebruik tijdens de Spaanse les. In de eerste plaats is een meerderheid van de Spaanse docenten ‘native speaker’, wat het doeltaal - voertaalgebruik in zeker mate een impuls geeft. In de tweede plaats wordt het vak Spaans op veel scholen pas in de bovenbouw aangeboden als keuzevak. De leerlingen kiezen bewust voor de taal en zijn gemotiveerd een extra inspanning te leveren door middel van het gebruik van de doeltaal.

Er is een aanzienlijk verschil in het gebruik van de doeltaal in de verschillende leerjaren en niveaus. Zo wordt in de bovenbouw¹² (met een gemiddelde score van 3,6) de doeltaal door docenten meer gebruikt dan in de onderbouw¹³ (met een gemiddelde score van 2,1). Ook is er een verschil te zien tussen de niveaus. Het gebruik van de doeltaal in VWO klassen (met een gemiddelde score van 3,1) ligt hoger dan die in HAVO klassen (met een gemiddelde score van 2,4). Deze gegevens komen overeen met de resultaten van de leerlingenenquête; de leerlingen uit de bovenbouw schatten het doeltaalgebruik van de docenten hoger in en geven aan zelf ook in grotere mate de doeltaal te hanteren.

---

¹² 4 HAVO, 4 VWO en 5 VWO

¹³ Brugklas, 2 HAVO, 2 VWO, 3 HAVO en 3 VWO

Domeinen	Engels	Duits	Frans	Spaans	Gemiddeld
Opening/afsluiting	4,2	2,4	1,9	5,0	3,4
Organisatie	3,7	1,6	3,1	3,0	2,9
Behandelen lesstof/opdrachten	3,3	2,4	2,1	4,0	3,0
Grammatica-uitleg	1,3	1,0	1,0	2,0	1,3
Complimenten	4,8	3,8	3,3	5,0	4,2
Waarschuwingen	2,6	2,0	1,5	1,0	1,8
Social talk	3,0	1,0	1,3	5,0	2,6

Gemiddelde score vak	3,3	2,0	2,0	3,6	2,7
-----------------------------	------------	------------	------------	------------	------------

Tabel 8: Gemiddelde scores doeltaalgebruik van docenten, per taal en per domein, zoals waargenomen tijdens de lesobservaties

In de observatieresultaten wordt ook het doeltaalgebruik per domein getoond. De docenten die pogen consequent het doeltaal – voertaalprincipe te hanteren, doen dit vooral in de volgende domeinen:

- Complimenten
- Opening en afsluiting van de les
- Behandelen lesstof / opdrachten
- Organisatie

Daarentegen hanteren de docenten in onderstaande domeinen meestal het Nederlands als voertaal:

- Social talk
- Waarschuwingen
- Grammatica-uitleg

Deze resultaten stroken met de verwachtingen; de domeinen die het meeste geschikt zijn voor het doeltaalgebruik scoren het hoogst. Bij het invoeren van het doeltaalgebruik kan rekening gehouden worden met deze uitkomst. Het is logisch om met de doeltaal te beginnen in domeinen die zowel voor docenten als leerlingen het gemakkelijkst te hanteren zijn.

Tijdens de observaties is niet alleen gelet op het doeltaalgebruik van docenten, maar ook op dat van de leerlingen. Over het algemeen kan geconcludeerd worden dat de leerlingen in zeer

bepaalde mate gebruik maken van de doeltaal; het blijft in de meeste gevallen bij voorlezen of geleide spreekopdrachten. Opvallend is wel dat leerlingen eerder proberen zelf de doeltaal te gebruiken bij docenten die werken met het doeltaal - voertaalprincipe.

4.2 Resultaten leerlingenuitvraag

Hieronder worden de resultaten van vragen uit de leerlingenuitvraag achtereenvolgens besproken. De uitwerkingen zijn gebaseerd op de totale uitkomst van de uitvraag. In sommige gevallen zal verwezen worden naar een specifiek leerjaar of niveau. In de bijlagen zijn de resultaten per klas opgenomen, evenals een totaaloverzicht.

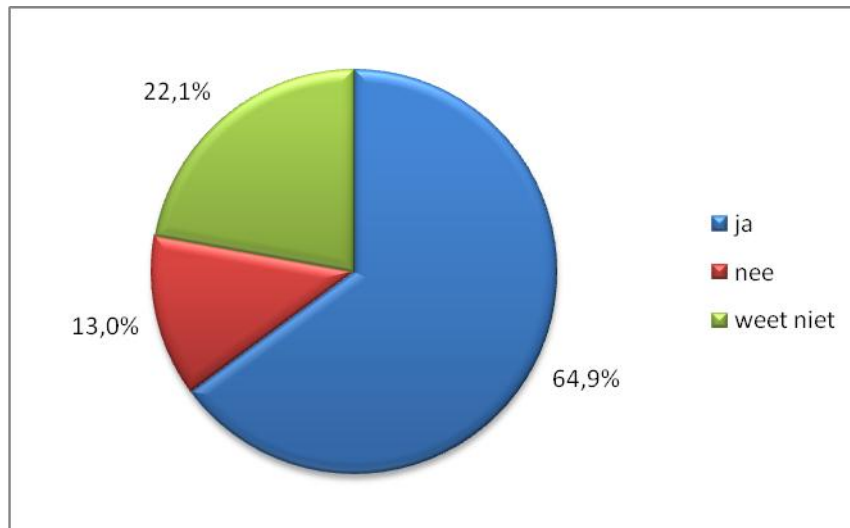
In tabel 9 is per taal een overzicht te vinden van het aantal geënvraagde leerlingen. Op deze aantallen zijn de resultaten van de uitvraag gebaseerd.

De talen die de leerlingen volgen, zijn afhankelijk van het leerjaar, het niveau en het gekozen profiel (voor de leerlingen in de bovenbouw). Engels is een verplicht vak en wordt door alle leerlingen gevolgd. Naast Engels volgen alle geënvraagde leerlingen minimaal één andere vreemde taal. De taal die, naast het Engels het meest gevolgd wordt, is het Frans, gevolgd door Duits. Duits wordt in het eerste leerjaar niet gegeven; Spaans is een keuzevak in de bovenbouw.

Taal	Aantal leerlingen
Engels	131
Duits	69
Frans	114
Spaans	11
Totaal	131

Tabel 9: Overzicht van het aantal geënvraagde leerlingen per taal

Vind je dat de docent tijdens de les de vreemde taal moet spreken?

Figuur 3: Respons van leerlingen op de vraag: 'Moet docent de doeltaal spreken tijdens de les?'

Uit figuur 3 is duidelijk af te lezen dat 64,9 % van de leerlingen van mening is dat de docent tijdens de les de doeltaal als voertaal zou moeten gebruiken. Dit is een opvallende uitkomst, aangezien in de literatuur vaak gesproken wordt over grote weerstand van leerlingen met betrekking tot het gebruik van de doeltaal.

De leerlingen is gevraagd te verduidelijken waarom ze belang hechten aan het gebruik van de doeltaal door de docent, wat heeft geleid tot een drietal punten:

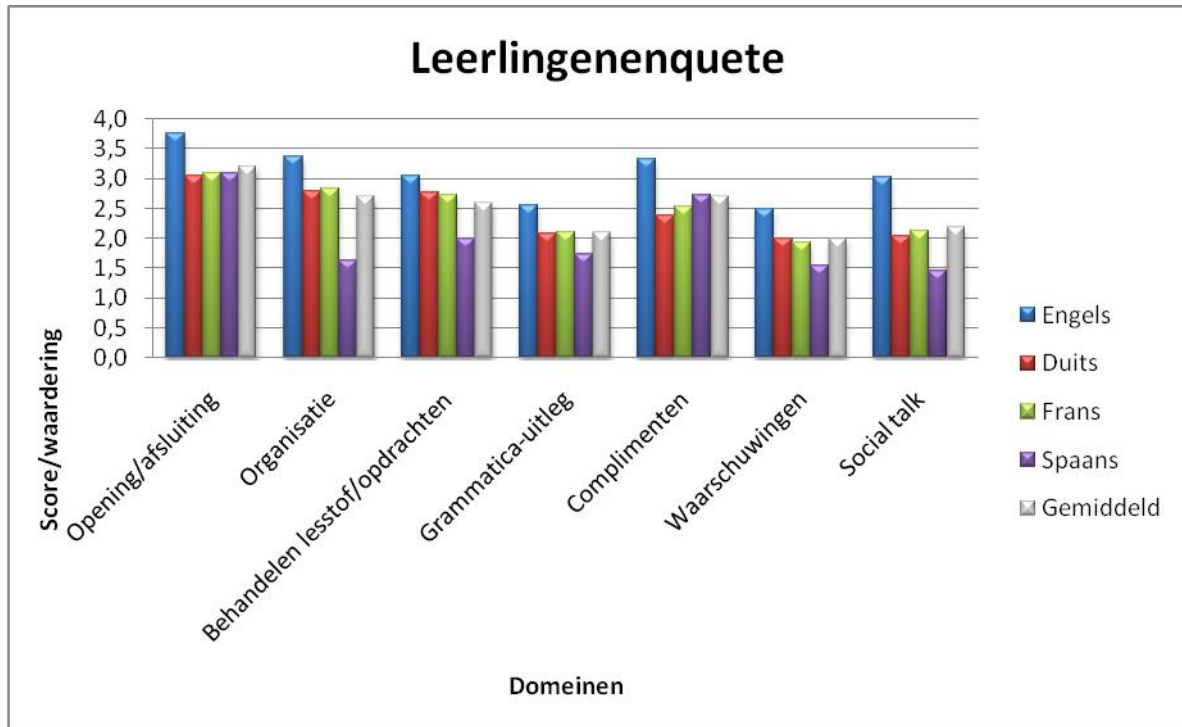
- Het doeltaalgebruik van de docent zal leiden tot een vergroting van de taalvaardigheid van de leerlingen (luister- en spreekvaardigheid, uitspraak, woordenschat).
- Door het doeltaalgebruik van de docent zal het tempo van de taalverwerving (op lange termijn) omhoog gaan; de leerlingen krijgen veel taalaanbod en de herhaling zorgt voor een betere inbedding.
- De les is voor de leerlingen de enige plaats waar ze in aanraking komen met de vreemde talen, Engels uitgezonderd.

13% van de leerlingen ziet de docent liever in de moedertaal communiceren. Al blijkt uit de verduidelijking, dat een groot deel van deze groep, net als de leerlingen die gekozen hebben voor 'weet niet', niet negatief staat tegenover het doeltaalgebruik van de docent. Zij vrezen echter wel voor een daling van de begrijpelijkheid wanneer de docent de doeltaal als voertaal gebruikt. Die leerlingen hechten meer belang aan duidelijkheid en begrijpelijkheid dan aan het gebruik van de vreemde taal. Zij zijn dan ook van mening dat er ruimte moet blijven voor het

Nederlands naast de vreemde taal, vooral voor onderwerpen waarbij begrip een belangrijke rol speelt, bijvoorbeeld de grammatica.

Bij welke talen spreekt de docent de vreemde taal (doeltaal) tijdens de les?

Figuur 4: Overzicht doeltaalgebruik van docenten volgens de leerlingen

Figuur 4 geeft de gemiddelde scores weer van het doeltaalgebruik van docenten volgens de leerlingen. Uit de resultaten blijkt dat de docenten Engels het meeste het doeltaal – voertaalprincipe hanteren. Hierbij moet in ogenschouw worden genomen dat alle leerlingen Engels volgen. Engels komt uit op een gemiddelde score van 3,1, wat volgens het beoordelingsschema resulteert in de categorie half in de doeltaal / half in het Nederlands. De resultaten van Duits en Frans zijn vergelijkbaar; Frans heeft een gemiddelde score van 2,5, wat valt in de categorie half in de doeltaal / half in het Nederlands. Duits heeft een gemiddelde van een 2,4, een score die net in de categorie grotendeels in het Nederlands valt. Hekensluite is Spaans met een score van 2,0. Deze score valt in de categorie geheel in het Nederlands. Hierbij wordt opgemerkt dat de beoordeling van de leerlingen bij Spaans beduidend afwijkt ten opzichte van de resultaten van de observaties (met een gemiddelde score van 3,6).

Domeinen	Engels	Duits	Frans	Spaans	Gemiddeld
Opening/afsluiting	3,7	3,0	3,1	3,1	3,2
Organisatie	3,4	2,8	2,8	1,6	2,7
Behandelen lesstof/opdrachten	3,0	2,8	2,7	2,0	2,6
Grammatica-uitleg	2,5	2,1	2,1	1,7	2,1
Complimenten	3,3	2,4	2,5	2,7	2,7
Waarschuwingen	2,5	2,0	1,9	1,5	2,0
Social talk	3,0	2,0	2,1	1,5	2,2

Gemiddelde score vak	3,1	2,4	2,5	2,0	2,5
-----------------------------	------------	------------	------------	------------	------------

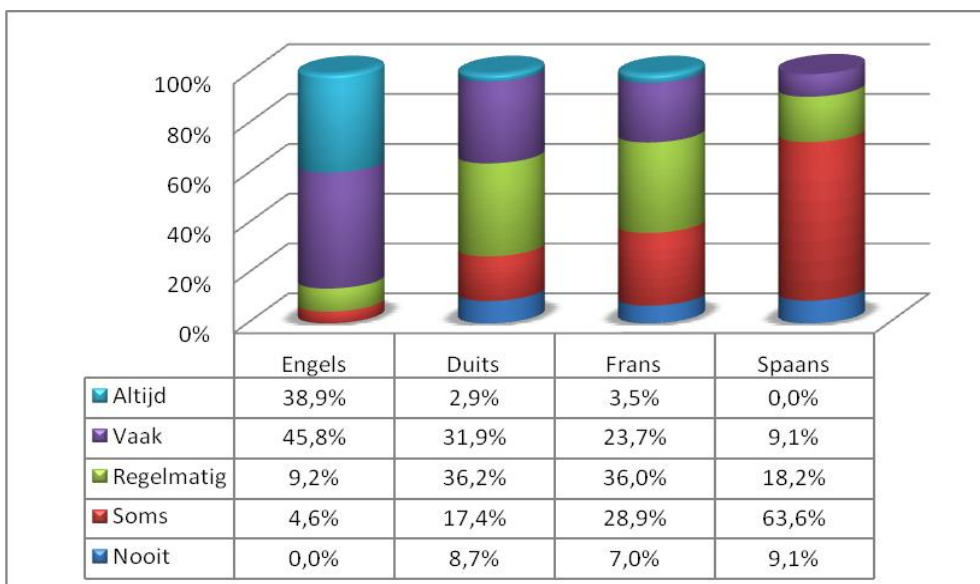
Tabel 10: Gemiddelde scores doeltaalgebruik van docenten, per taal en per domein, volgens de leerlingen

Als naar de scores van de afzonderlijke domeinen gekeken wordt, strookt dit met de verwachtingen. De domeinen die het meest geschikt zijn voor het gebruik van de doeltaal, te weten: opening / afsluiting (met een gemiddelde score van 3,2), organisatie (met een gemiddelde score van 2,7) en complimenten (met een gemiddelde score van 2,7) scoren het hoogst. Toch kan gezegd worden dat de resultaten enigszins tegenvallen, aangezien ze allemaal in de categorie half in de doeltaal / half in het Nederlands te plaatsen zijn. Net als bij de resultaten van de observaties behalen de domeinen social talk (met een gemiddelde score van 2,2), grammatica-uitleg (met een gemiddelde score van 2,1) en waarschuwingen (met een gemiddelde score van 2,0) de laagste scores. Het vak Engels scoort bij alle domeinen aanzienlijk boven het gemiddelde.

Als de docent de vreemde taal spreekt, begrijp ik hem / haar .....

Wat betreft het begrip van de leerlingen als de docent de doeltaal spreekt, zijn er aanzienlijke verschillen tussen de talen. Zo geeft ongeveer 85% van de leerlingen aan, het Engels van de docent vaak tot altijd te kunnen volgen. Dit in tegenstelling tot 34,8% bij Duits, 27,2% bij Frans en slechts 9,1% bij Spaans.

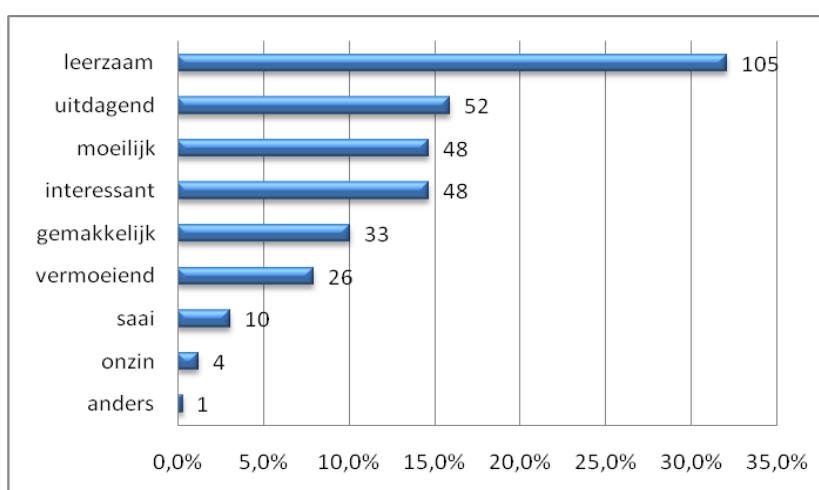
Opmerking: in figuur 5 is niet in alle gevallen sprake van 100%, aangezien niet alle leerlingen antwoord gegeven hebben op de vraag. Dit is terug te vinden in de uitkomsten van de enquête per klas.

Figuur 5: Begrip leerlingen bij doeltaalgebruik door docent

Wat vind je ervan als de docent een vreemde taal spreekt?

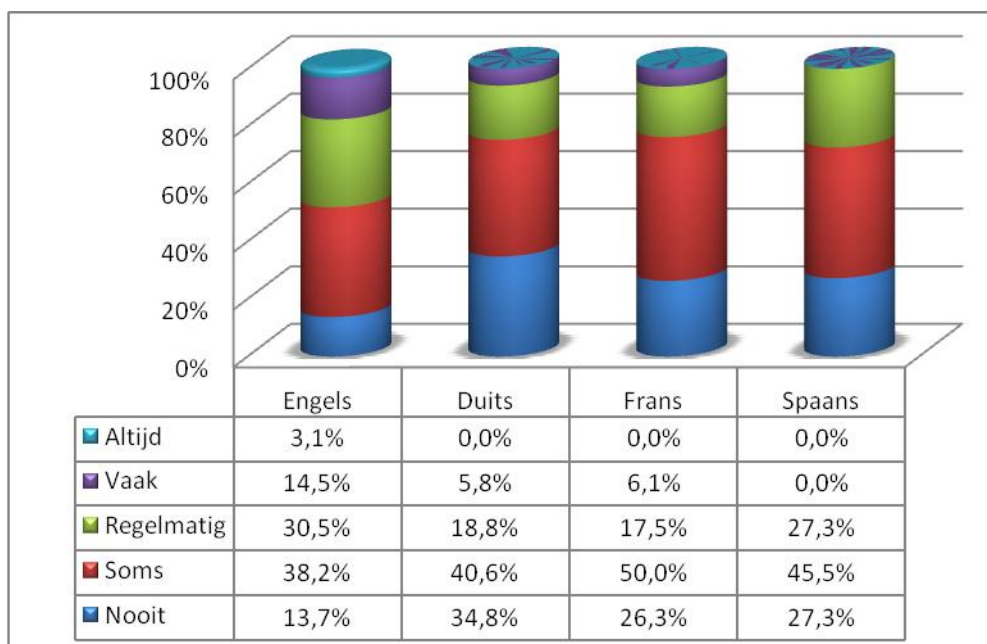
Uit figuur 6 kan worden afgelezen dat een meerderheid (32,1%) het doeltaalgebruik van de docent als leerzaam beschouwt. Tevens blijkt dat de leerlingen het doeltaalgebruik uitdagend (15,9%) vinden, ondanks dat het ook als moeilijk (14,7%) ervaren wordt. Slechts een klein gedeelte van de leerlingen geeft aan het absoluut niet nodig te vinden de vreemde taal gebruikt wordt als communicatiemiddel. Over het algemeen kan dus gezegd worden dat de leerlingen een positieve houding aannemen tegenover het doeltaalgebruik van de docent; 73,1% van de antwoorden is positief. Één leerling heeft zelf een antwoord geformuleerd; deze ziet het doeltaalgebruik door de docent als noodzakelijk, een ‘must’!

Figuur 6: De mening van leerlingen over het doeltaalgebruik van de docent

Spreek je tijdens de les zelf in de vreemde taal?

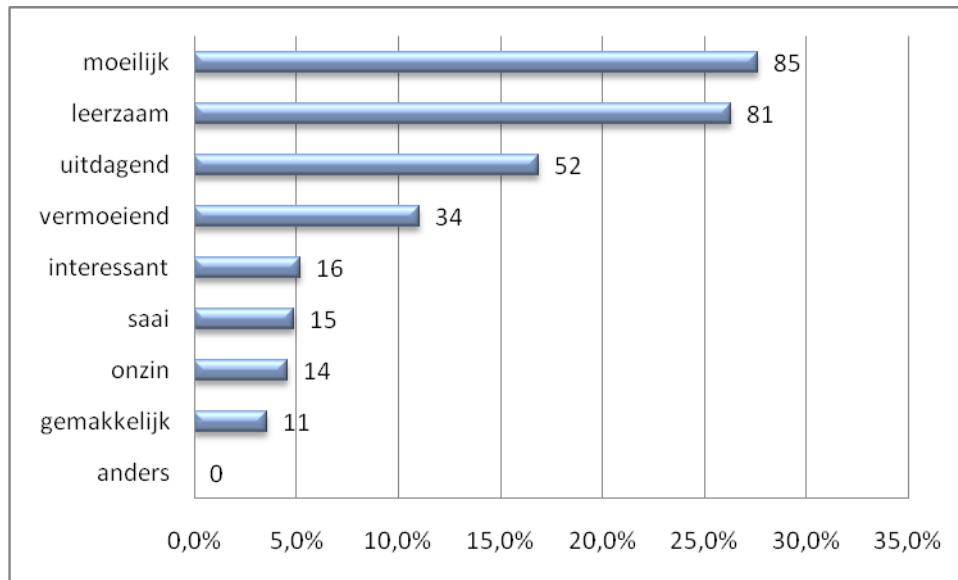
Figuur 7 toont het doeltaalgebruik van de leerlingen, zoals de leerlingen dat zelf ervaren. Hieruit valt af te lezen dat de leerlingen slechts in zeer beperkte mate zelf de doeltaal gebruiken. Zowel bij Duits, Frans als Spaans geeft ruim 60% van de leerlingen aan de vreemde taal niet tot nauwelijks te hanteren. Bij Engels ligt dit percentage op ruim 40%. Een verklaring hiervoor kan gevonden worden in de voorkennis die de leerlingen al eerder van de Engelse taal (op de basisschool, via de media, etc.) hebben opgedaan, wat de eigen productie van het Engels bevordert. De leerlingen geven aan dat als ze de vreemde taal gebruiken, dit voornamelijk is als ze een antwoord moeten oplezen of binnen een geleide spreekopdracht. Spontane productie in de doeltaal is waarschijnlijk nog minder aanwezig dan weergegeven in het figuur.

Figuur 7: Doeltaalgebruik van de leerlingen, volgens eigen zeggen

Wat zou je ervan vinden als je in de vreemde taal zou moeten spreken tijdens de les?

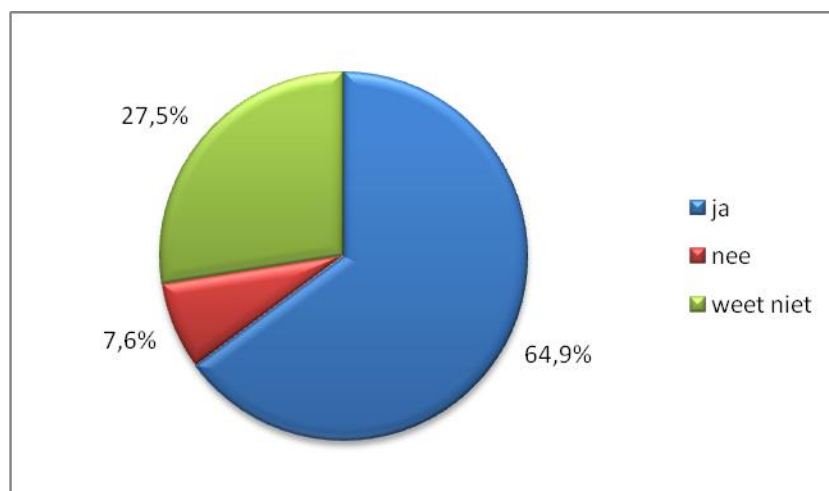
Op de vraag wat leerlingen ervan zouden vinden als ze zelf in de vreemde taal zouden moeten communiceren tijdens de les, blijkt dat een ruime meerderheid (27,6%) het moeilijk zou vinden om zelf de doeltaal te hanteren. Tevens blijkt een bijna even groot deel (26,3%) dit ook als leerzaam te beschouwen. Uit de resultaten blijkt eveneens dat de leerlingen het als een uitdaging zien zelf te communiceren in de doeltaal. Een voorzichtige conclusie kan zijn dat de leerlingen de uitdaging aan willen gaan, ondanks dat ze het als moeilijk ervaren.

Figuur 8: De mening van leerlingen over het zelf spreken in de doeltaal

Is het voor jou gemakkelijker de vreemde taal te spreken als de docent dat ook doet?

Ongeveer tweede derde van de leerlingen (64,9%) denkt zelf eerder en gemakkelijker de vreemde taal te kunnen gebruiken als de docent zelf ook de doeltaal als voertaal hanteert tijdens de les.

Figuur 9: Respons van leerlingen op de vraag: 'Wordt doeltaalgebruik voor jou gemakkelijker als de docent ook de doeltaal hanteert?'

De leerlingen is gevraagd om hun antwoord te verduidelijken. De verduidelijkingen van de leerlingen die de vraag met 'ja' hebben beantwoord, kunnen worden samengevat tot de volgende punten:

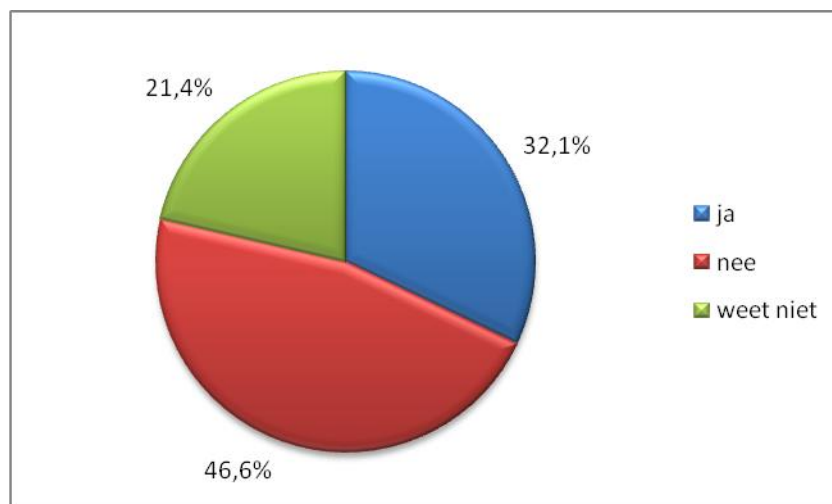
- De docent vervult een voorbeeldfunctie; het doeltaalgebruik van de docent (zinsbouw, uitspraak, woordenschat, grammaticale structuren, etc.) vormt een voorbeeld voor de

leerlingen. Dit kan de leerlingen stimuleren het voorbeeld te volgen en zelf ook over de gaan op het gebruik van de doeltaal. Uit zichzelf zullen de leerlingen immers niet snel in de vreemde taal gaan spreken.

- Het tempo van de taalverwerving gaat omhoog; de leerlingen leren niet alleen uit het boek, maar ook “in interactie met de docent”. Één van de leerlingen gebruikte hiervoor de passende term: ‘actie – reactie onderwijs’.
- Door het veelvuldig horen van de vreemde taal treedt gewenning op, wat productie eenvoudiger maakt.
- Een ‘niet - native speaker’ docent ervaart zelf ook de obstakels bij het hanteren van de doeltaal als voertaal en is daarom de aangewezen persoon om de leerlingen passende hulp en ondersteuning te geven.

De leerlingen die de vraag met ‘nee’ of ‘weet niet’ beantwoorden, geven aan dat het voornamelijk een kwestie van begrip is. Het gebrek aan begrip in de doeltaal vormt een obstakel om zelf ook de doeltaal te gaan gebruiken. Opvallend is dat leerlingen uit de geënquêteerde tweede klas het minst postief zijn; ze zijn van mening het doeltaalgebruik van de docent weinig bijdraagt aan hun eigen spreekvaardigheid.

Ben je bang om fouten te maken tijdens het spreken van een vreemde taal?

Figuur 10: Spreekangst onder leerlingen

Uit figuur 10 kan worden afgelezen dat 46,6% van de leerlingen niet bang is om fouten te maken tijdens het spreken van een vreemde taal. Toch is bij één derde van de leerlingen deze

‘spreekangst’ wel aanwezig. In de bovenbouw is deze angst het beste zichtbaar: 41,4% in de vierde klas tegenover 25,9% in de brugklas en 22,2% in de tweede klas.

Hoe kan deze angst weggenomen worden?

Gezien het feit dat een kleine helft van de geënquêteerde leerlingen aangeeft last te hebben van ‘spreekangst’, rijst de vraag hoe deze angst weggenomen kan worden. De leerlingen kwamen met verschillende punten die het voor hen minder beangstigend maken te spreken in een vreemde taal:

- oefenen van spreekvaardigheid uitbreiden.
- oefenen van spreekvaardigheid in groepjes of in een één op één – situatie in plaats van klassikaal, wat veel leerlingen als te confronterend ervaren.
- inlassen van meer bedenktijd voor een ‘spreekbeurt’.
- creëren van een respectvolle sfeer in de klas, waarin de leerlingen zich durven uiten in de vreemde taal. Uit de enquête blijkt dat veel leerlingen hun mond houden uit angst uitgelachen te worden door medeleerlingen.
- leggen van nadruk op inhoud van boodschap en niet op de fouten; fouten achteraf of indirect verbeteren. De leerlingen geven aan dat als ze tijdens het spreken worden gecorrigeerd, dit leidt tot onzekerheid, wat uitmondt in spreekangst.

Wat zijn volgens jou de voordelen van het spreken van de vreemde taal (door docenten en leerlingen) tijdens de les?

Op de vraag wat de leerlingen beschouwen als de voordelen van het gebruik van de doeltaal tijdens de les zijn in totaal 142 antwoorden gegeven. Hieronder volgt een overzicht van de genoemde voordelen van doeltaalgebruik. Achter de voordelen is het aantal leerlingen opgenomen dat het antwoord gegeven heeft.

- vergroting van de taalvaardigheid (luister- en spreekvaardigheid, woordenschat, zinsbouw, uitspraak en intonatie) (65)
- het veelvuldig horen en spreken van de doeltaal zorgt voor een snellere en betere inbedding bij de leerlingen (28)
- uitdagend en interessant voor leerlingen en docenten (14)

- vergroting taalgevoel (vertrouwd raken met de taal / snellere overschakeling tussen de talen) en daarmee het vermogen tot improvisatie (11)
- het brengt de leerlingen dichterbij hun leerdoel: het kunnen toepassen van de taal in de praktijk (10)
- concentratie tijdens de les neemt toe; de leerlingen geven aan beter te zullen moeten opletten om te kunnen volgen wat de docent zegt (8)
- een zelfverzekerdere houding met betrekking tot de taal (6)

Wat zijn volgens jou de nadelen van het spreken van de vreemde taal (door docenten en leerlingen) tijdens de les?

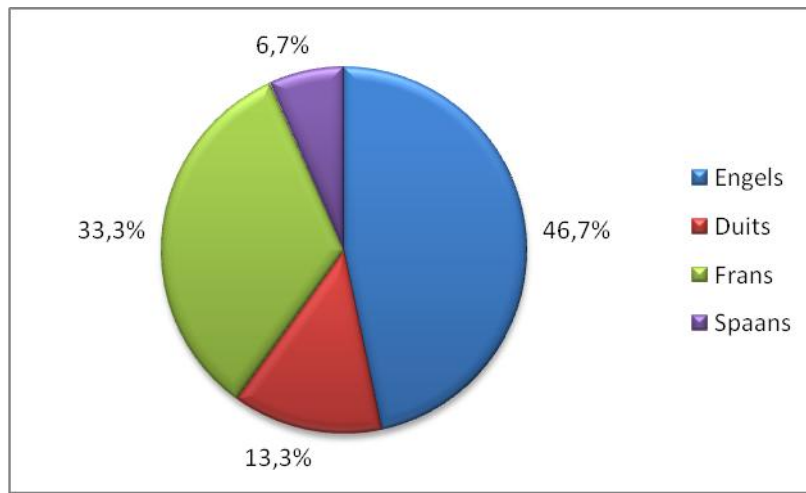
Op de vraag wat de leerlingen beschouwen als de nadelen van het gebruik van de doeltaal tijdens de les zijn in totaal 137 antwoorden gegeven. Hieronder volgt een overzicht van de genoemde nadelen van doeltaalgebruik. Achter de nadelen is het aantal leerlingen opgenomen dat het antwoord gegeven heeft.

- een gebrek aan (taal)begrip kan leiden tot onduidelijkheden / misverstanden; de boodschap van de docent kan foutief overkomen en bepaalde zaken zullen de leerlingen ontgaan (83)
- een afname van de klassikale interactie (tussen leerlingen en docent); de leerlingen geven aan zich eerder stil te zullen houden als ze niet weten hoe ze zich moeten uiten in de vreemde taal (22)
- het tempo van de les zal dalen, onder andere door de vele herhalingen en toelichtingen (13)
- de leerlingen kunnen zich onzeker gaan voelen over het eigen niveau van de taalvaardigheid bij het gebruik van de vreemde taal als voertaal in de les; onzekerheid en spreekangst van de leerlingen kunnen toenemen (11)
- het gebruik van de doeltaal vergt veel inzet en concentratie van zowel de docent als de leerlingen (8)

4.3 Resultaten docentenenquête

Hieronder worden de resultaten van de vragen uit de docentenenquête besproken. Van het totaal aantal uitgedeelde enquêtes is ruim de helft ingevuld. De verdeling van docenten uit de verschillende talensecties, die de enquête ingevuld hebben, is als volgt:

Figuur 11: Verdeling van geënuquêteerde docenten uit de verschillende talensecties

Kenmerken goede talendocent

De vraag wat docenten de belangrijkste kenmerken van een ‘goede’ talendocent vinden, heeft geresulteerd in een scala aan reacties. De genoemde kenmerken kunnen globaal ingedeeld worden in drie categorieën:

1. pedagogisch:

- kan leerlingen motiveren en stimuleren
- luistert naar de leerlingen en toont begrip
- heeft oog voor zwakkere leerlingen (speelt in op de verschillen tussen leerlingen)
- complimenteert leerlingen
- creëert een veilige (werk)sfeer en een goede relatie met de leerlingen

2. didactisch – docentgericht:

- toont enthousiasme voor het vak en draagt dit over op de leerlingen
- beschikt over kennis van taal en cultuur
- spreekt zoveel mogelijk in de doeltaal
- ontwikkelt lesmateriaal in aanvulling op de leergang

3. didactisch – vakgericht:

- legt de nadruk op spreek- en gespreksvaardigheid
- maakt gebruik van multimedia
- gebruikt verschillende werkvormen
- helpt leerlingen bij het vergroten van kennis en het ontwikkelen van vaardigheden
- haalt de taal de klas binnen (creëren van een talige sfeer)
- laat de stof aansluiten bij de belevingswereld van de leerlingen (terugkoppeling naar de maatschappij)

Opvallend aan de reacties is dat er maar weinig specifieke kenmerken voor talendocenten genoemd zijn; de meeste eigenschappen gelden voor docenten in het algemeen. Hieronder volgen de reacties die typerend zijn voor talendocenten:

- de docent beschikt over kennis van taal en cultuur
- de docent spreekt zoveel mogelijk in de doeltaal
- de docent haalt de taal de klas binnen (creëren van een talige sfeer)
- de docent legt de nadruk op spreek- en gespreksvaardigheid

Mening doeltaal – voertaalprincipe

De docenten is gevraagd hun mening te geven over het gebruik van de vreemde taal als voertaal tijdens de les. Dit didactisch principe wordt unaniem gezien als een belangrijk aspect binnen het vreemdetalenonderwijs: *“Het doeltaalgebruik zie ik als een prioriteit; het moet direct vanaf de brugklas gehanteerd worden!”* *“De beste leerschool is actief met de taal bezig te zijn!”* Door het gebruik van de doeltaal als voertaal leren de leerlingen meer van een taal; hun taalgevoel neemt toe en het is goed voor de ontwikkeling van de vaardigheden.

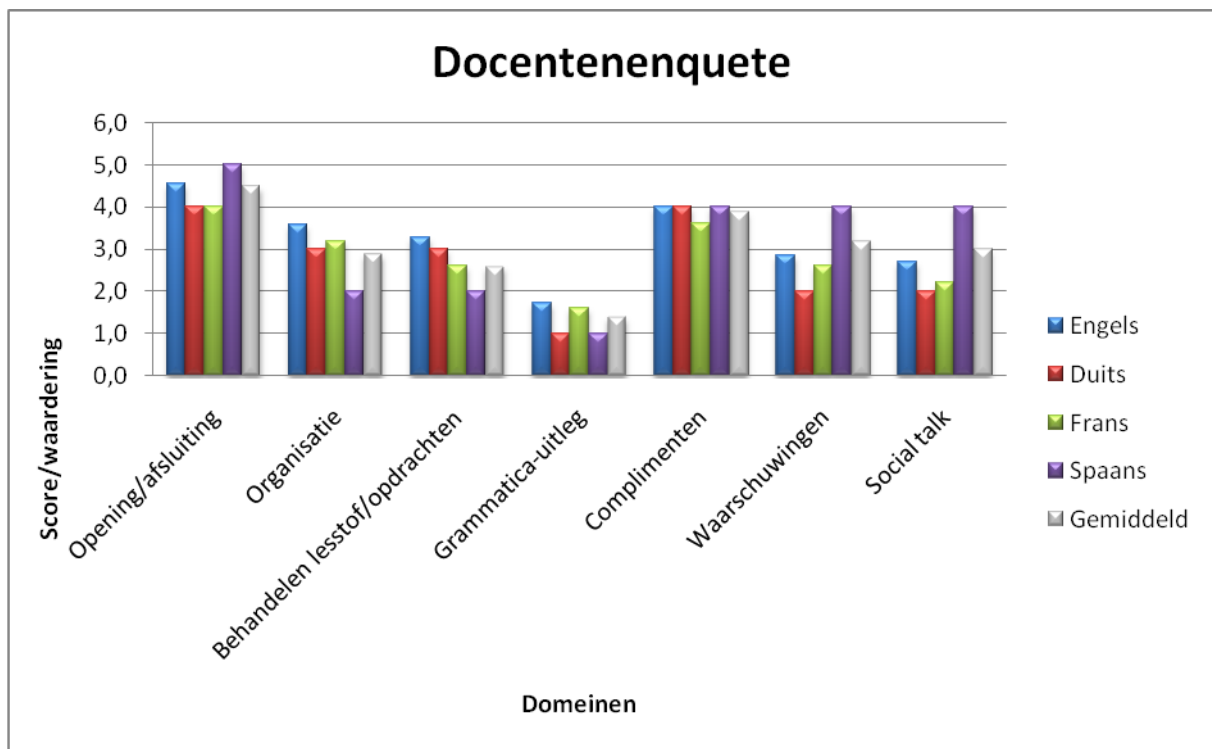
Naast het stimuleren van de cognitieve ontwikkeling, beschouwen de docenten het doeltaalgebruik ook als een uitdaging voor zowel de leerlingen als voor zichzelf. De docenten zijn eveneens van mening dat het doeltaalgebruik niet alleen voorbehouden is aan de docent. Nadat leerlingen gewend zijn aan het gebruik van de vreemde taal door de docent, moeten ze zelf ook gestimuleerd worden te reageren in de doeltaal. Sommige docenten zien het doeltaal – voertaalprincipe als de enige manier om leerlingen in korte tijd aan het spreken te krijgen.

De meningen van de docenten zijn sterk verdeeld als het gaat om het leerjaar waarin begonnen moet worden met het doeltaalgebruik. Een groot deel is van mening dat hier direct vanaf de brugklas mee begonnen moet worden, terwijl anderen dit meer voorbestemd vinden

voor in de bovenbouw, al wordt het leggen van een basis voor het doeltaal - voertaalprincipe in de onderbouw, door deze groep, wel toegejuicht.

Toch zijn er ook enkele kritische kanttekeningen geplaatst bij het gebruik van de doeltaal. Natuurlijk moeten de leerlingen zoveel mogelijk blootgesteld worden aan input in de doeltaal, maar dit moet niet ten koste gaan van de boodschap. In geval van verwarring moet er overgeschakeld worden op de moedertaal. Daarnaast blijken docenten het niet altijd even gemakkelijk te vinden de doeltaal te hanteren. Zeker niet in de brugklas (en tweede klas), waarbij het verschil in niveau tussen de leerlingen als spelbreker gezien wordt.

Doeltaalgebruik docenten

Figuur 12: Overzicht doeltaalgebruik door docenten, volgens eigen zeggen

In figuur 12 is af te lezen hoe docenten denken over het eigen doeltaalgebruik. De docenten Duits geven zichzelf de hoogste score met een gemiddelde van 3,4. Engels komt uit op een gemiddelde score van 3,2, op de voet gevolgd door Spaans met een gemiddelde score van 3,1. De docenten Frans schatten het eigen doeltaalgebruik het laagst in met een gemiddelde score van 2,8. Alle scores vallen in de categorie half in de doeltaal / half in het Nederlands.

Uit de resultaten van de docentenenquête kan eveneens afgelezen worden hoe de verdeling van het doeltaalgebruik over de verschillende domeinen eruit ziet. De docenten geven aan de vreemde taal het meeste te hanteren in de domeinen:

- Opening en afsluiting van de les
- Complimenten
- Waarschuwingen
- Social talk

In de overige drie domeinen: organisatie, behandelen lesstof / opdrachten en grammatica-uitleg wordt minder gebruik gemaakt van de doeltaal.

Domeinen	Engels	Duits	Frans	Spaans	Gemiddeld
Opening/afsluiting	4,6	4,0	4,0	5,0	4,5
Organisatie	3,6	3,0	3,2	2,0	2,9
Behandelen lesstof/opdrachten	3,3	3,0	2,6	2,0	2,6
Grammatica-uitleg	1,7	1,0	1,6	1,0	1,4
Complimenten	4,0	4,0	3,6	4,0	3,9
Waarschuwingen	2,9	2,0	2,6	4,0	3,2
Social talk	2,7	2,0	2,2	4,0	3,0

Gemiddelde score vak	3,2	2,7	2,8	3,1	3,1
-----------------------------	------------	------------	------------	------------	------------

Tabel 11: Gemiddelde scores doeltaalgebruik van docenten, per taal en per domein, volgens eigen zeggen

De docenten zijn tevens gevraagd, wat maakt dat ze de doeltaal in bepaalde domeinen meer / eerder toepassen dan in andere. Uit de resultaten komen twee criteria naar voren:

- Moeilijkheid van het onderwerp; bepaalde onderwerpen, bijvoorbeeld grammatica-uitleg, lenen zich minder voor het gebruik van de vreemde taal. Bij deze onderwerpen is het van belang dat de leerlingen de informatie / instructie begrijpen. De boodschap die overgebracht wordt, moet duidelijk zijn en hierbij kan de doeltaal in de weg staan.
- Geschiktheid van het onderwerp; sommige onderwerpen of activiteiten hebben als doel het controleren van begrip. Hierbij heeft het gebruik van de doeltaal geen meerwaarde. Hiervan is bijvoorbeeld sprake bij leesvaardigheid, waarbij het draait om tekstbegrip. Om het tekstbegrip te controleren kan prima gebruik gemaakt worden van het Nederlands.

Voordelen doeltaalgebruik

Uit een eerdere vraag is al gebleken dat de docenten positief staan tegenover het gebruik van de doeltaal als voertaal in de les. Hieronder volgt een overzicht van de genoemde voordelen van doeltaalgebruik. Achter de voordelen is het aantal docenten opgenomen dat het antwoord gegeven heeft.

- Door consequent gebruik van de doeltaal door de docent raken de leerlingen vertrouwd met de vreemde taal, wat bijdraagt aan de bevordering van de taalvaardigheid van de leerlingen (directe schoolprestaties). (11)
- Het doeltaalgebruik kan voor de leerlingen werken als een stimulans om met de docent te communiceren in de doeltaal. De voorbeeldfunctie van de docent maakt dat de leerlingen eerder overgaan tot het zelf gebruiken van de taal: “*Het geven van het goede voorbeeld doet volgen.*” (6)
- Als de leerlingen op school de doeltaal leren gebruiken, is dit voordelig voor ‘later’, in de praktijk. Ze hebben dan de bekende drempel al overschreden / hun schroom om de vreemde taal te spreken is al overwonnen. (2)
- De leerlingen respecteren de docent meer wanneer deze de doeltaal spreekt. (1)

Bezwaren doeltaalgebruik

Toch heeft het gebruik van de doeltaal als voertaal niet alleen maar voordelen. Slechts twee van de docenten geeft aan geen nadelen te ondervinden van het gebruik van de doeltaal.

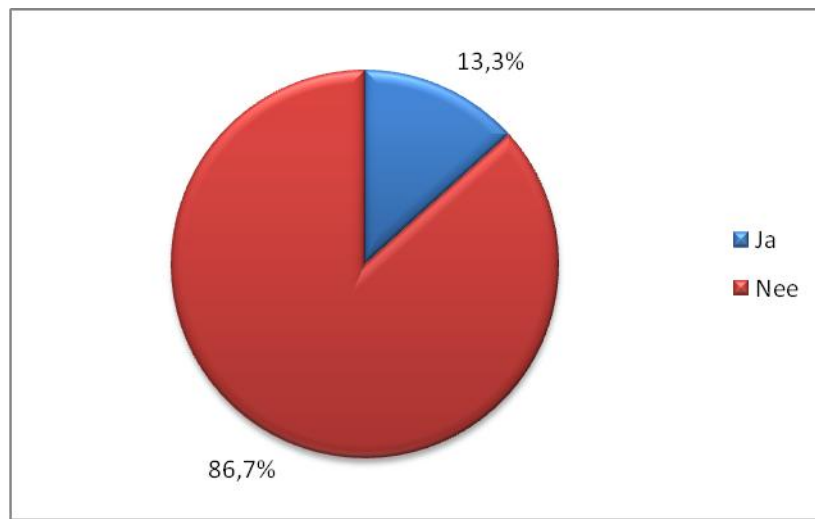
Hieronder volgt een overzicht van de, door docenten genoemde, bezwaren van het gebruik van de doeltaal als voertaal in de les:

- De doeltaal kan de boodschap in de weg staan. Onder de docenten is de angst aanwezig dat leerlingen de essentie van de boodschap missen. (6)
- Door doeltaalgebruik kunnen de verschillen in niveau tussen de leerlingen groter worden. Niet alle leerlingen hebben hetzelfde startniveau en bovendien pikken ze niet alles even snel op, waardoor zwakkere leerlingen verder kunnen ‘wegzakken’. (4)
- Het doeltaalgebruik vertraagd het tempo van de les, waardoor minder behandeld kan worden. (3)
- Weerstand van leerlingen, ouders en in sommige gevallen teamleiders maakt het hanteren van de doeltaal ingewikkeld. (2)
- Voor beginnende docenten hebben de pedagogische aspecten de prioriteit, waardoor het doeltaalgebruik niet tot nauwelijks van de grond komt. (2)

- Het hanteren van de vreemde taal gaat gepaard met veel concentratie en inzet van de docent. (1)

Klassentaal

De docenten is gevraagd of ze gebruik maken van een klassentaal; een overzicht, van veelgebruikte woorden en zinnen in de doeltaal, die de leerlingen kunnen raadplegen. De overgrote meerderheid van de docenten, namelijk 86,7%, geeft aan geen klassentaal te gebruiken. Slechts enkele docenten maken gebruik van een klassentaal. Dit is vaak een standaardlijst die opgenomen is in de leergang. De docenten die een klassentaal hanteren, zijn niet geheel tevreden over het resultaat. Vaak wordt de klassentaal aan het begin van het jaar uitgedeeld en doorgenomen, maar wordt er verder weinig meer naar verwezen, waardoor het gebruik zijn doel voorbij schiet. Van de docenten die geen klassentaal gebruiken, geeft een aantal aan dat het misschien een idee is om er toch mee te beginnen. Het is niet alleen een hulpmiddel voor de leerlingen, ook een stimulans voor docenten om van de doeltaal daadwerkelijk de voertaal te maken.

Figuur 13: Gebruik klassentaal door docenten

Doeltaalgebruik leerlingen

Uit de resultaten blijkt dat de meerderheid van de docenten er voor is om de leerlingen, zeker in de bovenbouw, zoveel mogelijk in de doeltaal te laten communiceren. In het begin is het vooral de docent die de doeltaal hanteert, maar na verloop van tijd moeten de leerlingen ook uitgedaagd worden te gaan communiceren in de doeltaal. Ondanks het feit dat docenten hun leerlingen graag de vreemde taal zien gebruiken, verlangen ze dit niet; ze hopen dit slechts.

Zij gaan ervan uit dat het geven van het goede voorbeeld doet volgen. Wanneer de docent de doeltaal hanteert, mag ditzelfde ook van de leerlingen verlangd worden.

De drempel voor het spreken van een vreemde taal is voor veel leerlingen echter te hoog.

Desondanks proberen docenten het doeltaalgebruik van leerlingen wel te stimuleren. Dit gebeurt onder andere door het oefenen van gesprekjes, het opvoeren van korte toneelstukjes, het behandelen van liedjes in de doeltaal, het geven van presentaties, het uitvoeren van taaldorp en/of het voeren van een kringgesprek. Ook wordt het doeltaalgebruik gestimuleerd door tijd te reserveren voor social talk (spontane spreekvaardigheid in de doeltaal). Daarnaast is het belangrijk dat er een veilige sfeer is, waarin de leerlingen geen schroom ondervinden zich te uiten en moeten de leerlingen positief benaderd worden: *“Ik waardeer het wanneer de leerlingen in de doeltaal spreken en ik prijs ze hiervoor.”*

Het leren spreken van een vreemde taal gaat gepaard met het (durven) maken van fouten. De huidige maatschappij en dus ook het onderwijs rekent echter vaak af met het maken van fouten. Hoe gaan de docenten om met de fouten die leerlingen maken tijdens het leren spreken in de doeltaal?

De docenten geven aan het maken van fouten te accepteren. Ze benadrukken dat fouten maken mag: van je fouten leer je het meest! *“Ik vind het geweldig als leerlingen in de doeltaal durven spreken. Ik geef ze de ruimte om fouten te maken.”* Het doel van het spreken van een vreemde taal is immers te kunnen communiceren en daarbij hoeven niet alle taaluitingen perfect te zijn. Het belangrijkste is dat de leerlingen durven spreken; dus stimuleren in plaats van ‘afkraken’!

De docenten is gevraagd op welke wijze ze omgaan met de fouten die door de leerlingen gemaakt worden:

- Niet alle fouten hoeven gecorrigeerd te worden; alleen corrigeren uitspraakfouten en fouten die de communicatie in de weg staan.
- De leerlingen naderhand verbeteren, eventueel indirect; door de uiting van de leerlingen te herhalen en hierin de verbetering aan te brengen. Dit stimuleert de leerlingen te reflecteren om in het vervolg hun uiting aan de passen.
- De leerlingen individueel (één op één) verbeteren of klassikaal waarbij de bespreking algemeen gehouden wordt, dus niet de leerling direct aanspreken.

- Complimenteren en positief benaderen van leerlingen; spreken in de doeltaal is moeilijk leerbaar, aangezien het vaak gepaard gaat met verlegenheid, schroom en in sommige gevallen ook met de talige thuissituatie.

4.4 Toelichting van de resultaten

In deze paragraaf worden de resultaten van de leerlingenenquête, de docentenenquête en de lesobservaties met elkaar vergeleken. De verschillen zullen worden toegelicht. De mogelijke verklaringen van de verschillen worden onderbouwd met behulp van de vakliteratuur.

Uit de enquêtes valt op te maken dat leerlingen en docenten in grote lijnen hetzelfde denken over het doeltaal – voertaalprincipe. Beide partijen beschouwen dit principe als een noodzakelijk onderdeel van de vreemde taalverwerving. Leerlingen en docenten blijken echter wel verschillend te denken over het huidige doeltaalgebruik. Over het algemeen schatten de docenten het doeltaalgebruik tijdens de les hoger in dan de leerlingen. De resultaten van de observaties kunnen niet zonder meer vergeleken worden met die van de enquêtes; de observaties zijn namelijk momentopnames.

Voor Engels (hoogste gemiddelde scores) en Duits (laagste gemiddelde scores) komen de resultaten van de observaties en de enquêtes met elkaar overeen. Bij de andere talen zijn de verschillen groter. Zo schatten de docenten Spaans het eigen doeltaalgebruik hoog in, terwijl leerlingen het doeltaalgebruik bij Spaans een lage score geven. Bij Frans is het omgekeerde het geval; daar zijn de docenten kritisch over het eigen doeltaalgebruik, terwijl de leerlingen er tevreden over zijn. De resultaten van de lesobservaties van Frans en Spaans komen overeen met die van de docentenenquête.

De domeinen waarin de doeltaal als voertaal gehanteerd wordt, komen bij de drie onderzoeksinstrumenten grotendeels overeen. Een opvallend verschil is dat docenten menen de waarschuwingen relatief vaak in de doeltaal te uiten, terwijl dit niet terug te vinden is in de leerlingenenquête en tijdens de observaties. Daaruit kwam naar voren dat waarschuwingen voornamelijk geuit worden in het Nederlands. Ditzelfde geldt voor het domein social talk. Het is gebleken dat als docenten de doeltaal hanteren, die vooral gebeurt in de domeinen ‘complimenten’ en ‘opening / afsluiting van de les’.

De verschillen in doeltaalgebruik tussen de talen kunnen mogelijk worden verklaard met behulp van de vakliteratuur¹⁴. Het taalverwervingsproces wordt beïnvloed door interne en externe factoren, welke opgedeeld kunnen worden in drie categorieën: linguïstische, psychologische en sociologische factoren. Deze factoren spelen een grote rol bij de mate waarin de doeltaal als voertaal, door leerlingen, maar ook door docenten, gehanteerd wordt. Hieronder worden alleen de factoren besproken die van invloed kunnen zijn op de tweede taalverwerving binnen de schoolse situatie.

Linguïstische factoren:

- de taalfamilie waartoe de taal behoort; de mate van verschil tussen de moedertaal en de doeltaal op het gebied van fonologie, orthografie, semantiek en syntaxis.

De moderne vreemde talen die op het Regius College onderwezen worden, behoren allemaal tot de Indo-Europese talen. Echter zijn de talen wel onder te verdelen in verschillende taalfamilies. Zo behoren het Engels en het Duits, evenals het Nederlands, tot de Germaanse talen. Deze talen komen op veel gebieden overeen met het Nederlands, wat maakt dat leerlingen zich over het algemeen eerder kunnen vinden in deze talen. Het begrijpen en het produceren van taaluitingen vindt eerder plaats.

Het Frans en het Spaans behoren daarentegen tot de Romaanse talen; een taalfamilie die minder overeenkomsten vertoont met het Nederlands en hierdoor vaak als lastiger ervaren wordt. Het begrijpen van de talen gaat langzamer, waardoor de productie vaak ook pas later op gang komt.

Deze ‘taalfamilie-theorie’ strookt met de uitkomsten van de leerlingenenquête op de vraag in hoeverre de leerlingen zelf de doeltaal hanteren. Hieruit blijkt dat de leerlingen zich het meeste uiten in de Germaanse talen; Engels en Duits en minder in de Romaanse talen; Frans en Spaans.

Psychologische factoren:

- de leeftijd waarop iemand in contact komt met een taal.

Leerlingen komen al vroeg in aanraking met de Engelse taal, onder andere via de media. Daarnaast wordt tegenwoordig op vrijwel alle basisscholen aandacht besteed aan het Engels. Op het moment dat leerlingen op het voortgezet onderwijs komen,

---

¹⁴ Extra, G. (1973). *Taalverwerving en vreemdetalenonderwijs; theoretische achtergronden van het onderwijs in de moderne vreemde talen*. Groningen: Wolters-Noordhoff.

hebben ze al een zekere basis. Dit in tegenstelling tot het Duits, Frans en Spaans, waarmee de leerlingen vaak pas kennis maken op het voortgezet onderwijs. Kortom, de leerlingen komen blanco binnen (met geen of beperkte taalkennis), wat maakt dat deze talen minder gemakkelijk gehanteerd kunnen worden dan bijvoorbeeld bij Engels.

- de motivatie om een vreemde taal te leren.

Het is algemeen bekend dat leerlingen zich eerder / beter zullen inzetten op het moment dat ze gemotiveerd zijn. In de onderbouw hebben de leerlingen te maken met een vastgesteld vakkenpakket. In de bovenbouw kunnen de leerlingen grotendeels zelf hun profiel en vakken kiezen, waardoor het volgen van een taal een bewuste keuze wordt. Deze intrinsieke motivatie zorgt ervoor dat leerlingen eerder bereid zijn zich in te zetten voor het gebruik van de doeltaal. Dit is overigens niet in alle situaties het geval. In de bovenbouw zitten ook leerlingen die een vreemde taal volgen uit noodzaak (slecht in andere vakken, sluit beter aan bij profiel, etc.).

- het cognitieve vermogen (intelligentie) van de leerlingen.

Leerlingen op een hoger onderwijsniveau worden geacht in staat te zijn meer en moeilijkere lesstof tot zich te nemen. Deze leerlingen kunnen uitgedaagd worden door het gebruik van de doeltaal. Dit is terug te zien aan de resultaten van de lesobservaties. Hieruit kwam naar voren dat er meer gebruik gemaakt wordt van het doeltaal – voertaalprincipe in de VWO klassen.

Sociologische factoren:

- de wijze waarop leerlingen met de vreemde taal in aanraking komen.

Leerlingen leren een vreemde taal in een schoolse, kunstmatige omgeving, wat leidt tot een andere manier van taalverwerving dan wanneer de taal geleerd wordt in een natuurlijke omgeving. Kinderen op een camping gaan op een andere manier met een vreemde taal om dan leerlingen op school; in de praktijk zijn ze vrijer in het gebruik van de doeltaal.

Dit blijkt ook uit de onderzoeksresultaten; de leerlingen geven aan zich in zekere mate ‘geremd’ te voelen in het gebruik van de doeltaal. Deze ‘spreekangst’ komt, volgens hen, doordat door docenten, de nadruk teveel wordt gelegd op de fouten en te weinig op de boodschap. Hier kan een opmerkelijk verschil geconstateerd worden tussen de resultaten van de leerlingen – en de docentenenquête. De leerlingen geven aan in

zekere mate last te hebben van spreekangst, terwijl de docenten zeggen de fouten van de leerlingen te respecteren.

- de volgorde waarin de vaardigheden aan de orde komen.

Buiten het onderwijs leren kinderen, ‘op natuurlijke wijze’, een taal (denk aan de moedertaal). Hierbij worden eerst de mondelinge vaardigheden verworven, waarna het schrift volgt. In het onderwijs wordt de volgorde van het taalverwervingsproces in de meeste gevallen omgedraaid, waarbij het accent ligt op de schriftelijke vaardigheden. In de meeste gevallen wordt schriftelijk getoetst en bovendien maken de schriftelijke vaardigheden het grootste gedeelte van het examenprogramma uit. Uit de leerlingenenquête blijkt eveneens dat de nadruk teveel ligt op de schriftelijke vaardigheden; de leerlingen geven aan slechts in beperkte mate zelf gebruik te maken van de doeltaal. Als ze de doeltaal gebruiken, dan is het vaak in de vorm van een ‘geleide’ spreekopdracht; het komt nauwelijks tot spontane productie.

Domeinen	Engels			Duits			Frans		
	Gemiddelde score			Gemiddelde score			Gemiddelde score		
	Observatie	Leerlingen-enquête	Docenten-enquête	Observatie	Leerlingen-enquête	Docenten-enquête	Observatie	Leerlingen-enquête	Docenten-enquête
Opening/afsluiting	4,2	3,7	4,6	2,4	3,0	4,0	1,9	3,1	4,0
Organisatie	3,7	3,4	3,6	1,6	2,8	3,0	3,1	2,8	3,2
Behandelen lesstof/opdrachten	3,3	3,0	3,3	2,4	2,8	3,0	2,1	2,7	2,6
Grammatica-uitleg	1,3	2,5	1,7	1,0	2,1	1,0	1,0	2,1	1,6
Complimenten	4,8	3,3	4,0	3,8	2,4	4,0	3,3	2,5	3,6
Waarschuwingen	2,6	2,5	2,9	2,0	2,0	2,0	1,5	1,9	2,6
Social talk	3,0	3,0	2,7	1,0	2,0	2,0	1,3	2,1	2,2

Gemiddelde score vak	3,3	3,1	3,2	2,0	2,4	2,7	2,0	2,5	2,8
-----------------------------	------------	------------	------------	------------	------------	------------	------------	------------	------------

Spaans			Totaal		
Gemiddelde score			Gemiddelde score		
Observatie	Leerlingen-enquête	Docenten-enquête	Observatie	Leerlingen-enquête	Docenten-enquête
5,0	3,1	5,0	3,4	3,2	4,5
3,0	1,6	2,0	2,9	2,7	2,9
4,0	2,0	2,0	3,0	2,6	2,6
2,0	1,7	1,0	1,3	2,1	1,4
5,0	2,7	4,0	4,2	2,7	3,9
1,0	1,5	4,0	1,8	2,0	3,2
5,0	1,5	4,0	2,6	2,2	3,0

3,6	2,0	3,1	2,7	2,5	3,1
------------	------------	------------	------------	------------	------------

Tabel 12: Gemiddelde scores doeltaalgebruik van lesobservaties, leerlingenenquête en docentenenquête

4,5 of hoger	geheel in de doeltaal
3,5 tot 4,5 pnt	grotendeels in de doeltaal
2,5 tot 3,5 pnt	half in de doeltaal / half in het Nederlands
1,5 tot 2,5 pnt	grotendeels in het Nederlands
1,5 of kleiner	geheel in het Nederlands

Tabel 13: Beoordelingsschema doeltaalgebruik

Hoofdstuk 5: Conclusie en aanbevelingen

In dit hoofdstuk worden op basis van de onderzoeksresultaten conclusies getrokken met betrekking tot het doeltaal – voertaalprincipe op het Regius College te Schagen. Bovendien worden aanbevelingen gedaan voor docenten die het doeltaalgebruik willen introduceren of het eigen doeltaalgebruik willen vergroten.

5.1 Conclusies

Voordat er een antwoord wordt geformuleerd op de onderzoeksvraag: *Wat is de status en de mening van zowel MVT - docenten als leerlingen, van het Regius College te Schagen, met betrekking tot het doeltaal – voertaalprincipe?*, wordt een samenvatting gegeven van de belangrijkste resultaten uit het onderzoek (theorie en praktijk), welke gerelateerd zijn aan de deelvragen.

Belangen

In de geraadpleegde theorie wordt ingegaan op de verschillende belangen van het doeltaal – voertaalprincipe met betrekking tot de moderne vreemde taalverwerving.

Enkele belangrijke argumenten vóór het doeltaal – voertaalprincipe zijn:

- De taalvaardigheid van de leerlingen gaat erop vooruit en dat van de docent blijft op peil.
- Het doel van het leren van een vreemde taal wordt duidelijk voor de leerlingen: het kunnen gebruiken van de taal, als communicatiemiddel, in de praktijk.
- Het doeltaalgebruik is uitdagend voor leerlingen en docenten.

Alom wordt onderkend dat de beste manier om een taal te leren, de methodiek van natuurlijke taalverwerving is, waarbij de leerlingen een taal leren zoals ze hun moedertaal geleerd hebben. Kenmerkend hiervoor is dat de leerlingen ondergedompeld worden in de doeltaal; ze leren in eerste instantie communiceren (dus spreken). Pas in tweede instantie komt het schrift in beeld. In het huidige taalonderwijs ligt de nadruk op de schriftelijke vaardigheden en als bijproduct volgt spreekvaardigheid. Het huidige onderwijs sluit niet aan bij de methodiek van de natuurlijke taalverwerving. Het doeltaal – voertaalprincipe sluit wel aan bij deze methodiek.

Belemmeringen

Ondanks de hiervoor geschetste belangen van het gebruik van de doeltaal, zijn er belemmeringen die het doeltaalgebruik tijdens de les in de weg staan.

Weinig leerlingen blijken daadwerkelijk de vreemde taal te gebruiken. Dit hangt voor een groot deel samen met de angst van leerlingen om fouten te maken (afrekencultuur); deze ‘spreekangst’ leidt ertoe dat leerlingen zich stilhouden. Docenten daarentegen zijn van mening dat ze de leerlingen duidelijk maken dat het niet erg is om fouten te maken. Sterker nog: van je fouten leer je! Toch komt deze boodschap niet over.

Daarnaast ontbreekt veelal de spreekdwang (de noodzaak de doeltaal als voertaal te gebruiken). Met name uit de docentenenquête is gebleken dat van de leerlingen niet wordt verlangd dat ze in de doeltaal antwoorden, ondanks dat de docenten dit graag zouden zien. Ook docenten blijken het lastig te vinden het doeltaal – voertaalprincipe consequent te hanteren. De voornaamste reden hiervoor is dat docenten denken dat leerlingen de essentie van de les missen, waarna overgegaan wordt op het Nederlands. Zij zijn van mening dat de doeltaal de boodschap niet in de weg mag staan.

De invulling van het onderwijs is onderhevig aan veranderingen waardoor de rol van de docent ook anders wordt. Het klassikale onderwijs wordt steeds meer vervangen voor zelfstandig leren / werken. De docent krijgt hierdoor steeds meer de rol van coach, wat ten koste gaat van het doeltaalgebruik.

Stimuleren

Leerlingen schakelen niet ‘uit zichzelf’ over op de doeltaal als de docent deze als voertaal hanteert. Ze waarderen het wanneer de docent het goede voorbeeld geeft door de doeltaal als voertaal te hanteren. De leerlingen moeten door de docent gestimuleerd worden de vreemde taal te gebruiken, door ze actief aan te moedigen en de mogelijkheid te geven om te spreken (output produceren).

Voordat de leerlingen de mogelijkheid geboden moet worden zichzelf te uiten in de doeltaal, moet de docent zorgen voor een goed afgestemd taalaanbod (comprehensible input). Er moet een veilige sfeer gecreëerd worden, waarin de leerlingen zich vrij durven te uiten in de doeltaal en de leerlingen moeten positief benaderd worden (taaluitingen van de leerlingen waarderen en niet alle fouten aanstippen). Eventueel moet de lesactiviteit aangepast worden, als dit bijdraagt aan de creatie van een veilige leerklimaat.

Spreekvaardigheid

Het doeltaal – voertaalprincipe is gebaseerd op het principe van natuurlijke taalverwerving. De leerlingen worden ondergedompeld in een taalbad (ontvangen veel input in de doeltaal). Dit leidt ertoe dat de leerlingen wennen aan de taal en hierdoor eerder tot eigen formuleringen in de doeltaal komen (imitatie - theorie). Dit gebeurt alleen wanneer er voldoende mogelijkheid gegeven wordt tot productiegelegenheid (pushed output). Als het doeltaal – voertaalprincipe op de juiste wijze wordt gehanteerd, heeft het uitsluitend positief resultaat op de luistervaardigheid en spreekvaardigheid en in tweede instantie ook op de schriftelijke vaardigheden van de leerlingen.

De meerderheid van de leerlingen hebben in de enquête aangegeven dat het doeltaalgebruik van de docent bijdraagt aan de eigen spreekvaardigheid: het vormt een voorbeeld, waar zij uit kunnen putten (imiteren van woorden, klanken en grammaticale structuren).

Meningen

Het onderzoek geeft aan dat zowel docenten als leerlingen positief denken over het gebruik van de doeltaal als voertaal. Het doeltaalgebruik vergroot de taalvaardigheid van de leerlingen, wat maakt dat leerlingen eerder tot productie van de vreemde taal komen.

De weerstand van leerlingen met betrekking tot het gebruik van de doeltaal, waar in de literatuur veel over gesproken wordt, is op het Regius College nauwelijks aan de orde. Een punt van kritiek is dat leerlingen vrezen voor verwarring en onbegrip. Deze mening wordt gedeeld door de docenten. Er zal een middenweg (bijvoorbeeld door controleren van begrip) moeten worden gevonden tussen het gebruik van de doeltaal als voertaal en de begrijpelijkheid van de boodschap.

Het doeltaal – voertaalprincipe wordt door docenten én leerlingen als een uitdaging gezien. De docenten zullen het doeltaalgebruik moeten inpassen in hun lessen, wat vraagt om de nodige aanpassingen (lesorganisatie, spreektempo, woordenschat, etc.). De leerlingen zullen zich extra moeten inzetten om de docent te kunnen volgen en om zichzelf te kunnen uiten in de doeltaal. De leerlingen hebben middels de enquête aangegeven dat ze deze uitdaging willen aangaan.

Doeltaalgebruik

Uit de observaties en de enquêtes is gebleken dat de meeste docenten de doeltaal op één of andere manier hanteren tijdens de les. Het blijft vaak beperkt tot enkele domeinen

(complimenten, opening / afsluiting van de les en de organisatorische mededelingen). De conclusie is dat MVT – docenten selectief gebruik maken van de input- hypothese van Krashen; ze voorzien de leerlingen in beperkte mate van taalaanbod in de doeltaal. De output - hypothese van Swain is daardoor ook beperkt geconstateerd: ontbreken van de mogelijkheid tot productie en het ontbreken van stimulans. Uit de leerlingenenquête is gebleken dat maar weinig leerlingen zich in de vreemde taal uiten tijdens de les. De docentenenquête bevestigt deze constatering.

5.2 Aanbevelingen

Naar aanleiding van de onderzoeksresultaten en de theoretische studie, kunnen enkele aanbevelingen gedaan worden om het doeltaal – voertaalprincipe in te voeren of uit te breiden. Deze aanbevelingen worden gedaan op verschillende niveaus.

Sectie:

- Maak sectiebrede afspraken over het gebruik van de doeltaal als voertaal en zorg voor een doorlopende lijn. Nu zijn bovenbouwdocenten vaak afhankelijk van het doeltaalgebruik van hun collega's in de onderbouw.
- Voer een klassentaal in; een document met veelgebruikte woorden en zinnen in de doeltaal die de leerlingen kunnen raadplegen. Deze klassentaal kan eventueel in samenspraak met de leerlingen opgesteld worden. Dit document kan telkens aangepast worden aan het leerjaar en het niveau.
- Maak actief gebruik van de klassentaal; verwijst regelmatig naar het document en laat de leerlingen er zoveel mogelijk gebruik van maken.

Doeltaalgebruik docent:

- Hanteer consequent het doeltaal - voertaalprincipe. Het moet voor de leerlingen een gewoonte worden dat tijdens de taallessen de vreemde taal zoveel als mogelijk de voertaal is. Alleen door consequent gebruik van de doeltaal, kan er sprake zijn van leerrendement voor de leerlingen.
- Voer het doeltaal – voertaalprincipe geleidelijk in, zodat de leerlingen de mogelijkheid krijgen eraan te wennen. Dit kan gedaan worden aan de hand van de verschillende domeinen. De volgorde waarin de domeinen ingevoerd worden, ontleent aan de

moeilijkheidsgraad en de mate waarin de doeltaal al gebruikt wordt. Bij de keuze uit de domeinen kunnen de resultaten uit dit onderzoek in acht worden genomen.

- Controleer regelmatig of de boodschap overgekomen is. Ga met enige regelmaat na (eventueel in het Nederlands) of alle leerlingen de boodschap kunnen volgen, bijvoorbeeld door leerlingen de boodschap te laten herhalen of samenvatten.
- Stem het doeltaalgebruik af op de doelgroep (leerjaar en niveau). Het begrip van de leerlingen in de doeltaal is trager dan dat van de docent; houd daar rekening mee. Spreek rustig en maak korte, eenvoudige zinnen waarin woorden terugkomen die de leerlingen geleerd hebben.
- Maak gebruik van gebaren, mimiek en visuele ondersteuning om de boodschap te verduidelijken. Daarnaast kan ook worden gewerkt met de compenserende strategieën: herhalen, omschrijven, parafraseren en het gebruik maken van synoniemen en antoniemen.
- Communiceer duidelijk naar de leerlingen dat het maken van fouten deel uitmaakt van het leerproces. De correctie van fouten moet in overeenstemming zijn met deze boodschap!
- Wees zelf ook niet bang om fouten te maken!

Doeltaalgebruik leerlingen:

- Zorg dat de leerlingen altijd kunnen terugvallen op het Nederlands; geef de leerlingen, vooral in de beginfase, de mogelijkheid zowel in hun moedertaal als in de doeltaal te antwoorden.
- Voorzie de leerlingen niet alleen van input, maar geef ze ook voldoende mogelijkheid om zichzelf in de doeltaal te uiten.
- Oefen spreek- en gespreksvaardigheid in kleine groepen of in één-op-één situaties; dit is voor de leerlingen minder confronterend, wat maakt dat ze zich vrijer durven te uiten.

Tot slot:

Om nog even terug te komen op ‘het taalbad’ uit de inleiding. De leerlingen springen niet snel in een leeg bad (lees: uit zichzelf de vreemde taal gebruiken). Ze moeten gestimuleerd worden de vreemde taal te hanteren. Dus MVT-docenten, zorg voor een goed gevuld taalbad! Geef de

leerlingen zo vaak als kan de mogelijkheid een duik te nemen. Aarzel vooral niet ze zo nu en dan ‘kopje onder’ te duwen! Maar laat ze niet ‘verzuipen’!

5.3 Reflectie

Dit is het eerste onderzoek van een dergelijke omvang dat ik uitgevoerd heb. Terugkijkend ben ik tevreden over de manier waarop het onderzoek uitgevoerd is; de doelstellingen die ik opgesteld had, zijn behaald. Natuurlijk zijn er altijd punten voor verbetering vatbaar. Zo zou ik bij een volgend onderzoek geen gebruik maken van papieren enquêtes, maar van een digitale variant. Het digitaal laten invullen van de enquête (organisatie) en het verwerken van de uitkomsten verloopt hierdoor veel efficiënter. Tevens zou ik de gegevensverwerking uitvoeren met behulp van een daarvoor ontworpen programma (bijvoorbeeld SPSS). Dit bespaard eveneens tijd en heeft als bijkomend voordeel dat het waterdicht (100% betrouwbaar) is. Tijdens het uitvoeren van het onderzoek heb ik mij enigszins verkeken op de tijd die het verwerken van de enquêteresultaten in beslag neemt.

Op verschillende gebieden heb ik mijn kennis verbreed en verdiept. Allereerst heb ik mijn theoretische kennis met betrekking tot het doeltaal – voertaalprincipe en het taalverwervingsproces in het algemeen vergroot. Daarnaast ben ik te weten gekomen hoe het doeltaal – voertaalprincipe op het Regius College te Schagen vormgegeven wordt. Verder heb ik mij noodzakelijkerwijs moeten ontwikkelen op ICT-gebied. Ik heb geleerd te werken met het programma Excel voor de verwerking van gegevens: de mogelijkheden van formules, het ontwerpen van grafieken en het maken van overzichten.

Dit onderzoek naar het gebruik van de doeltaal als voertaal stelt mij in staat mijn handelen als docent verder te ontwikkelen. Door mij te verdiepen in het onderwerp ben ik mij nog meer bewust geworden van het belang van het gebruik van het doeltaal – voertaalprincipe. Als beginnend docent heb ik mij vooral gericht op het pedagogische aspect van het vak, waardoor het doeltaalgebruik steeds meer op de achtergrond is komen te staan. Uit het onderzoek is naar voren gekomen dat het doeltaal – voertaalprincipe ook een bijdrage kan leveren aan de pedagogie; het stimuleren van leerlingen, het vergroten van concentratie en daarmee mogelijk gepaard gaand de rust in de klas. Dit alles maakt dat ik het eigen doeltaalgebruik verder vorm wil gaan geven; hierbij rekening houdend met de resultaten van het onderzoek.

Wat mij betreft heeft dit onderzoek een vervolg. Voor komend schooljaar wil ik, eventueel

samen met collega's, een klassentaal opstellen, dat aansluiting vindt bij de gebruikte methode, het leerjaar en het niveau. Deze klassentaal moet zo vormgegeven worden dat deze regelmatig aangepast en/of uitgebreid kan worden. Waar ik goed over na moet denken, is hoe ik deze klassentaal een actieve rol kan laten spelen tijdens de les; het moet een levend document worden. Dit onderzoek kan tevens een vervolg krijgen in de vorm van het opzetten en het uitvoeren van een pilot naar het doeltaalgebruik, eventueel gekoppeld aan de resultaten en/of de spreekvaardigheid van de leerlingen. Met dit onderzoek is mijn nieuwsgierigheid gewekt naar de uitwerking van het doeltaalgebruik op de taalvaardigheid van de leerlingen. Zorgt de input door de docent daadwerkelijk voor meer productie in de doeltaal bij de leerlingen? Een uitdaging daarbij kan zijn het kunnen meten van de resultaten.

De resultaten van het onderzoek stroken voor een deel met mijn verwachtingen. Zoals in de inleiding al aangegeven, ben ik dit onderzoek ingegaan met de verwachting dat MVT – docenten slechts in beperkte mate het doeltaal – voertaalprincipe hanteren. Dit komt in het onderzoek ook naar voren; de meeste docenten gebruiken de doeltaal maar binnen één of enkele domeinen van de les, vaak niet eens consequent. Ook het doeltaalgebruik van de leerlingen blijkt slechts in geringe mate aanwezig te zijn. Een opvallend element dat uit het onderzoek naar voren komt, is de positieve houding van de leerlingen met betrekking tot het doeltaal – voertaalprincipe. Op basis van literatuurstudie en observaties op verschillende scholen van voortgezet onderwijs, had ik gedacht dat de leerlingen minder positief zouden staan tegenover dit principe. Het tegendeel blijkt waar te zijn; de leerlingen kunnen feilloos de voordelen van het gebruik van de doeltaal opnoemen. Ze zijn echter ook positief kritisch; ze zijn in staat aan te geven welke obstakels het eigen doeltaalgebruik en dat van de docent in de weg staan. Een ander opvallend element is de spreekangst die onder de leerlingen aanwezig is. Ik had vooraf niet verwacht dat dit percentage zo aanzienlijk zou zijn en zeker niet dat de didactiek van de docent zo'n grote rol zou spelen in het ontstaan van deze spreekangst.

Ten slotte nog een reflectie richting de docenten van het Regius College: Uit het onderzoek is gebleken dat zowel docenten als leerlingen overwegend positief staan tegenover gebruik van de doeltaal als voertaal. Dit gegeven moet de docenten stimuleren consequent het doeltaal – voertaalprincipe te gaan hanteren, eventueel gebruik makend van de aanbevelingen. Nog meer dan tot nu toe de praktijk is, kunnen zij de leerlingen motiveren en stimuleren in enige mate de vreemde taal te gaan spreken; de leerlingen zijn immers ook op de hoogte van de belangen

van het verkrijgen van input en het produceren van output. Hierbij is het advies rekening te houden met de, in dit onderzoek, door de leerlingen ingebrachte punten; onder andere het controleren of de boodschap overgekomen is, het achteraf en indirect verbeteren van ‘grote’ fouten en het aanpassen van de werkvorm voor het oefenen van spreekvaardigheid.

Met dit onderzoek hoop ik de docenten, die het doeltaal – voertaalprincipe niet in zeer geringe mate gebruiken, te kunnen overtuigen van het belang van het gebruik van de vreemde taal als voertaal tijdens de les. Verder ben ik van mening dat dit onderzoek een goede aanleiding vormt voor docenten om het eigen doeltaalgebruik onder de loep te nemen, met als doel de taalontwikkeling van de leerlingen te bevorderen.

Verklarende woordenlijst

In onderstaande woordenlijst worden, op alfabetische volgorde, in het onderzoek gebruikte woorden en afkortingen toegelicht.

AIM	Accelerative Integrated Method, een didactiek binnen het vreemdetalenonderwijs gebaseerd op natuurlijke taalverwerving, waarbij door middel van het gebruik van gebaren de doeltaal vanaf het begin als voertaal gehanteerd wordt.
Beschrijvend onderzoek	Een onderzoek dat zich voornamelijk richt op de verzameling en de feitelijke registratie van onderzoeksgegevens.
Chunks	Ongeanalyseerde taalfragmenten die uit meer dan één woord bestaan (bijvoorbeeld: Je m'appelle ...).
Creative Speech	Het ontstaan van taaluitingen door grammaticaregels te combineren en toe te passen.
Doeltaal	De moderne vreemde taal die naast de moedertaal verworven wordt. In dit onderzoek zijn dat de moderne vreemde talen die op school onderwezen worden.
Doeltaalgebruik	Het daadwerkelijk spreken van de doeltaal tijdens de les door leerlingen en docenten.
Fine-tuning	Het afstemmen van taalaanbod op het niveau van de leerlingen.
Gesture approach	Het gebruik van gebaren om woorden en grammaticale constructies beter te begrijpen en onthouden.

Immersion (onderwijs)	In dit onderzoek staat de term immersion voor: volledige onderdompeling in de vreemde taal, door deze als voertaal te hanteren binnen de les.
Input	De binnenkomende informatiestroom / het taalaanbod in de doeltaal.
Klassentaal	Een document voor leerlingen (en in zekere mate ook voor docenten) met veelgebruikte en zinnen in de doeltaal die gehanteerd worden in de klas.
Moedertaal	De taal die je als (klein) kind van je ouders leert. Dit is vrijwel altijd een taal die zonder formeel taalonderwijs verworven wordt.
MVT	Moderne vreemde taal / talen in het onderwijs. In dit onderzoek zijn dit: Engels, Duits, Frans, Spaans.
Natuurlijke taalverwerving	De manier waarop kinderen hun moedertaal leren: eerst verwerven zij de mondelinge vaardigheden (luisteren en spreken) en in een later stadium de schriftelijke vaardigheden (lezen en schrijven).
Noticing	De bewustwording van het gebrek aan vaardigheden om zich uit te kunnen drukken in een vreemde taal.
Output	De uitgaande informatiestroom. In dit onderzoek slaat deze term op de taaluitingen die de leerlingen produceren in de doeltaal.
Productief	Een manier van werken, waarbij de leerlingen actief de verworven kennis hanteren / toepassen.
Receptief	Een manier van werken, waarbij leerlingen al lezend en luisterend informatie verwerven / in zich opnemen.

Voertaal

In dit onderzoek doelt de term voertaal op de taal die binnen de lessituatie gebruikt wordt als communicatiemiddel tussen docent en leerlingen.

Literatuurlijst

Boeken

- Kwakernaak, E. (2009). *Didactiek van het vreemdetalenonderwijs*. Bussum: Coutinho.
- Harinck, F. (2007). *Basisprincipes praktijkonderzoek*. Antwerpen /Apeldoorn: Garant.
- Verhallen, M., Walst, R. (2007). *Taalontwikkeling op school*. Bussum: Coutinho.
- Staatsen, F. (2004). *Moderne vreemde talen in de onderbouw; kerndoelen in de praktijk*. Bussum: Coutinho.
- Appel, R., Vermeer, A. (2004). *Tweede-taal verwerving en tweede-taal onderwijs*. Bussum: Coutinho.
- Oud-de Glas, M., Buis, Th., Withagen, V. (1993). *Onderzoek naar vreemdetalenonderwijs in Nederland*. Den Haag: Instituut voor Onderzoek van het Onderwijs SVO.
- Krashen, S. (1985): *The input hypothesis: issues and implications*. London: Longman
- Extra, G. (1973). *Taalverwerving en vreemdetalenonderwijs; theoretische achtergronden van het onderwijs in moderne vreemde talen*. Groningen: Wolters-Noordhoff.

Artikelen

- Kwakernaak, E. (2011). Van herhaling gesproken. *Levende Talen Magazine*, 98/1, 12-16
- Kwakernaak, E. (2010). Algemeendidactische trends en vreemdetalenonderwijs. *Levende Talen Magazine*, 97/3, 10-14
- Plante, K. (2009). Het belang van begrijpelijk taalaanbod in de les doeltaal = voertaal. *Levende Talen Magazine*, 96/3, 9-11
- Dönszelmann, S. (2008). AIM-didactiek voor het schoolvak Frans. *Levende Talen Magazine*, 95/7, 19-21
- Haamberg, R., Hofman, K., Maaswinkel, E., & Rödiger, A. (2008). Doeltaal = voertaal, voor en tegens. *Levende Talen Magazine*, 95/2, 11-14
- Haamberg, R., Hofman, K., Maaswinkel, E., & Rödiger, A. (2008). Doeltaal = voertaal, een handreiking voor mvt-docenten. *Levende Talen Magazine*, 95/1, 5-8
- Kwakernaak, E. (2007). De doeltaal als voertaal, een kwaliteitskenmerk. *Levende Talen Magazine*, 94/2, 12-16
- Hermans, R., Esch, K. van, Ven, P. van de, Bergen, T. (2004). Engels spreken op school? Waarom gebeurt dat zo weinig? *Levende Talen Tijdschrift*, 5/3, 9-20

- Kwakernaak, E. (2004). Professionaliteit van docenten moderne vreemde talen. *Levende Talen Tijdschrift*, 5/2, 3-16
- Schaik, J. van. (2004). (Bijna) vloeiend Frans spreken. *Levende Talen Magazine*, 91/2, 9-12
- Goossen, P. (2002). Doeltaal = voertaal, maar hoe dan? *Levende Talen Magazine*, 89/3, 8-11
- Gool, Ch. van. (2000). Lesgeven zonder gebruik te maken van de moedertaal: kan dat? *Levende Talen Magazine*, 87/7, 5-6

Internetpublicaties

- Westhoff, G. (2008). *Een 'schijf van vijf' voor het vreemdetalenonderwijs*. Geraadpleegd op 19 januari 2011, www.europeestaalportfolio.nl
- Feldman, R.S. (2005). *Ontwikkelingspsychologie. Vormen gebaren de sleutel tot de oorsprong van menselijke taal?* p. 192-198. Geraadpleegd op 2 maart 2011, http://books.google.nl/books?id=jkVwyF2nWKkC&pg=RA1-PA192&lpg=RA1-PA192&dq=corballis+gebaren+theorie&source=bl&ots=4YezjDnbtY&sig=ZSsPi3URIwS3dmo_dG3ZL0jrU9M&hl=nl&ei=HKh8TYmwAYebOr2fkZcH&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CBwQ6AEwAA#v=onepage&q=corballis%20gebaren%20theorie&f=false
- Swain, M. (2005). *The output hypothesis: Theory and Research*. Geraadpleegd op 20 maart, <http://books.google.nl/books?hl=nl&lr=&id=4MBtNwPjyCQC&oi=fnd&pg=PA471&ots=SZUx2z9AJh&sig=ykZimjEM2Leftj8LVoeRBEOMgj8#v=onepage&q&f=false>

Bijlage 1: Blanco observatieformulier

Docent / vak:

Klas:

<u>Opening / Afsluiting</u>
<u>Organisatie</u>
<u>Behandelen lesstof / opdrachten</u>
<u>Grammatica-uitleg</u>
<u>Complimenten</u>
<u>Waarschuwingen (geboden en verboden)</u>
<u>Social talk (koetjes & kalfjes)</u>

Bijlage 2: Voorbeelden ingevulde observatieformulieren

Docent / vak: Engels
Klas: 3A

14 maart 2011

<p style="text-align: center;"><u>Opening / Afsluiting</u></p> <p>De docent groet de leerlingen in de doeltaal, zowel bij binnenkomst als bij het verlaten van het lokaal: <i>Come in, Good morning, See you tomorrow!</i> De eigenlijke start vindt eveneens in het Engels plaats; er wordt uitgelegd wat er deze les gaat gebeuren.</p>
<p style="text-align: center;"><u>Organisatie</u></p> <p>De organisatorische mededelingen vinden plaats in de doeltaal: <i>Take a seat! Make sure the tables are separated! Only a few minutes and then it's time... Time's up! You can put everything away; make sure it is finished tomorrow! Make sure the homework is written in you notebook.</i></p>
<p style="text-align: center;"><u>Behandelen lesstof / opdrachten</u></p> <p>De les begint met een SO; de docent legt de bedoeling uit in de doeltaal. Bovendien geeft zij in de doeltaal aan wat de leerlingen kunnen doen als ze klaar zijn met het SO: <i>'If you're ready, you will see on the blackboard what you can do.'</i> Tijdens het SO beantwoordt de docent vragen van leerlingen in het Nederlands. Na het SO wordt een fragment van de documentaire Supersize me getoond (zonder ondertiteling, zodat de leerlingen tevens kunnen oefenen voor luistervaardigheid); de introductie en het doel van het fragment worden medegedeeld in het Engels.</p>
<p style="text-align: center;"><u>Grammatica-uitleg</u></p> <p>n.v.t.</p>
<p style="text-align: center;"><u>Complimenten</u></p> <p>De complimenten worden in het Engels geuit.</p>
<p style="text-align: center;"><u>Waarschuwingen (geboden en verboden)</u></p> <p>De docent moet één keer waarschuwen tijdens de les; deze waarschuwing vindt plaats in het Nederlands: <i>'Jongens, ik heb niet gezegd dat jullie mochten overleggen. Doe het alleen!'</i></p>
<p style="text-align: center;"><u>Social talk (koetjes & kalfjes)</u></p> <p>Aan het einde van de les voert de docent een gesprek in de doeltaal met een leerling over muziek: <i>What kind of music do you like?</i> De leerling gaat het gesprek in de doeltaal aan met de docent.</p>

Docent / vak: Frans
Klas: 3A

23 maart 2011

<p style="text-align: center;"><u>Opening / Afsluiting</u></p> <p>De opening van de les heb ik gemist, aangezien ik halverwege het blokkur binnenkwam. De afsluiting van de les vond grotendeels in het Nederlands plaats: <i>'Jullie mogen opruimen.'</i></p>

Organisatie

De organisatie van de les vond zowel in de doeltaal als in de moedertaal plaats, waarbij de doeltaal de overhand had.

'Vous voyez quelqu'un au fond de la classe. Elle va nous observer, donc il faut travailler.'
'Il nous reste encore 20 minutes ; je vous donne quelques exercices.' 'Gaat uw gang, u heeft genoeg te doen.' 'Alors, on continue ; on tourne la page. Regardez exercice numéro 17 à la page 136.'

Als de docent in de doeltaal spreekt, controleert zij regelmatig of iedereen de taaluitingen kan volgen: *C'est clair pour tout le monde? Encore une fois ou est-ce que ça suffit?* Ook het uitdelen van spreekbeurten gebeurt in het Frans : *C'est à (nom) , Je voudrais entendre (nom), (nom), tu peux faire numéro 3?*

Het doornemen van eerder gemaakte afspraken rondom de opgave van het huiswerk en de toets vinden plaats in het Nederlands, net als het meedelen van de lesdoelen. *'De luisteropdracht die we gaan maken is een voorbereiding op de luistertoets die binnenkort volgt. Doe serieus mee; het is niet erg om fouten te maken, want daar leer je van. Als je bij je buurman kijkt, leer je niets.'*

Behandelen lesstof / opdrachten

Klassikaal worden enkele opdrachten gemaakt. De docent geeft de instructies voor het maken van de opdrachten in de doeltaal: *'Vous voyez 7 objets. Vous allez souligner les adjectifs et puis vous donnez la traductions de ces mots.'* Vervolgens herhaalt de docent de instructie in het Nederlands. Tijdens de opdrachten vraagt de docent vaak naar de betekenis van woorden : *(woord), qu'est-ce que ça veut dire? Qui peut me donner la traduction en néerlandais?* Extra informatie bij de opdrachten wordt gegeven in het Nederlands, net als de individuele hulp tijdens het zelfstandig werken.

Grammatica-uitleg

In de teksten die de leerlingen moeten lezen, komen werkwoordsvormen voor die ze in eerdere hoofdstukken geleerd hebben. De docent vraagt de leerlingen in het Nederlands de werkwoorden uit de tekst te halen en er de infinitief van de geven.

Complimenten

De docent complimenteert de leerlingen in het Frans; *très bien, tu as raison, effectivement, etc.*

Waarschuwingen (geboden en verboden)

Het geven van waarschuwingen gaat in het Nederlands: *'Dames, gaan jullie iets doen?'*
'Houd eens op! Pak een blaadje en ga aan het werk. Vanaf 13.00 ben je alleen maar aan het tekenen; dat is zonde van je tijd! Dan moet je alles thuis gaan maken.'

Social talk (koetjes & kalfjes)

De docent reageert in het Nederlands op wat de leerlingen zeggen en gebruikt wat ze opvangt als aanknopingspunten voor social talk. *'Mevrouw, hoe schrijf je carré? Net als dat theater in Amsterdam? De docent gaat in op het woord carré... 'Volgens mij komt het woord uit het Latijn. Hebben jullie dat als eens gehad?'* Wat behandelen jullie bij de klassieke talen?'

Bijlage 3: Overzicht resultaten lesobservaties

Domeinen	Vak	Engels							Duits					
	Docent	Doc1	Doc2		Doc3	Doc4		Gemiddeld	Doc5		Doc6	Doc7		Gemiddeld
	Klas	5H	3V	4H	2V	1HV	4H		4V	5V	3H	2HV	3H	
Opening/afsluiting		5	4	5	1	5	5	4,2	4	4	1	1	2	2,4
Organisatie		5	5	2	1	4	5	3,7	2	1	1	1	3	1,6
Behandelen lesstof/opdrachten		5	4	2	1	4	4	3,3	3	5	1	2	1	2,4
(nieuwe) Grammatica-uitleg				1	1		2	1,3					1	1,0
Complimenten		5	5	5	4	5	5	4,8	5	5	1	3	5	3,8
Waarschuwingen		5	1	1		2	4	2,6	4		1	1		2,0
Social talk			5				1	3,0		1		1	1	1,0

Gemiddelde score docent	5,0	4,0	2,7	1,6	4,0	3,7	3,6	3,2	1,0	1,5	2,2
-------------------------	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

Domeinen	Vak	Frans										Spaans	Gemid. Score domein
	Docent	Doc8		Doc9		Doc10		Doc11		Doc12	Gemiddeld	Doc13	
	Klas	2H	3H	2HV	3H	3V	4H	1HV	3A	4V		4V	
Opening/afsluiting		2	2	1	1	2	2	1	1	5	1,9	5	3,4
Organisatie		2	3	1	2	4	3	4	4	5	3,1	3	2,9
Behandelen lesstof/opdrachten		1	1	1	2	4	4	1	1	4	2,1	4	3,0
(nieuwe) Grammatica-uitleg			1	1		1		1			1,0	2	1,3
Complimenten		1	3		3	5	3	3	3	5	3,3	5	4,2
Waarschuwingen			1	1	1	1	1	1	1	5	1,5	1	1,8
Social talk		2	1			1	1	2	1		1,3	5	2,6

Gemiddelde score docent	1,6	1,7	1,0	1,8	2,6	2,3	1,9	1,8	4,8	3,6
-------------------------	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

Tabel 15: Overzicht resultaten lesobservaties

Bijlage 4: Leerlingenenquête

1. Kruis aan welke vakken je volgt:

- Engels   Duits
 Frans   Spaans

2. Vind je dat de docent tijdens de les de vreemde taal moet spreken?

- Ja   Nee   Weet niet

Leg uit: .....

3. Bij welke talen spreekt de docent de vreemde taal (doeltaal) tijdens de les?

Omcirkel per taal **én** per lesonderdeel hoe vaak de docent de vreemde taal spreekt:

1 = nooit   2 = soms   3 = regelmatig   4 = vaak   5 = altijd

<u>Lesonderdeel</u>	<u>Engels</u>					<u>Duits</u>					<u>Frans</u>					<u>Spaans</u>				
Opening / afsluiting van de les	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Organisatie (instructie, opgave huiswerk, etc.)	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Behandelen stof / opdrachten	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Grammatica-uitleg	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Complimenten	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Waarschuwingen	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Social talk (koetjes & kalfjes)	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5

4. Als de docent de vreemde taal spreekt, begrijp ik hem / haar ..... (Omcirkel het antwoord)

1 = nooit   2 = soms   3 = regelmatig   4 = vaak   5 = altijd

<u>Engels</u>					<u>Duits</u>					<u>Frans</u>					<u>Spaans</u>				
1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5

5. Wat vind je ervan als de docent een vreemde taal spreekt? Je mag meerdere antwoorden aankruisen!

☐ interessant	☐ vermoeiend	☐ anders:
☐ uitdagend	☐ leerzaam	.....
☐ gemakkelijk	☐ saai	
☐ moeilijk	☐ onzin	

6. Spreek je tijdens de les zelf in de vreemde taal? Omcirkel het antwoord

1 = nooit   2 = soms   3 = regelmatig   4 = vaak   5 = altijd

<u>Engels</u>					<u>Duits</u>					<u>Frans</u>					<u>Spaans</u>				
1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5

7. Wat zou je ervan vinden als je in de vreemde taal zou moeten spreken tijdens de les?

☐ interessant	☐ vermoeiend	☐ anders:
☐ uitdagend	☐ leerzaam	.....
☐ gemakkelijk	☐ saai	
☐ moeilijk	☐ onzin	

8. Is het voor jou gemakkelijker de vreemde taal te spreken als de docent dat ook doet?

- Ja   Nee   Weet niet

Leg uit: .....

9. Ben je bang om fouten te maken tijdens het spreken van een vreemde taal?

- Ja   Nee   Weet niet

In geval van Ja: Hoe kan deze angst weggenomen worden?

.....
.....
.....

10. Wat zijn volgens jou de voordelen van het spreken van de vreemde taal (door docenten en leerlingen) tijdens de les?

.....
.....
.....
.....
.....

11. Wat zijn volgens jou de nadelen van het spreken van de vreemde taal (door docenten en leerlingen) tijdens de les?

.....
.....
.....
.....
.....

Bijlage 5: Totaaloverzicht resultaten leerlingenenquête

Totaal																								
Aantal leerlingen:		131																						
vraagnr.	omschrijving	antwoorden	score	perc.																				
1.)	Welke vakken?	Engels	131	100,0%																				
		Duits	69	52,7%																				
		Frans	114	87,0%																				
		Spaans	11	8,4%																				
2.)	Vind je dat de docent tijdens de les de vreemde taal moet spreken?	ja	85	64,9%																				
		nee	17	13,0%																				
		weet niet	29	22,1%																				
3.)	Hoe vaak spreekt de docent de vreemde taal tijdens de les?	Engels											Duits											
			1	2	3	4	5	gemid-deld	1	2	3	4	5	gemid-deld										
		opening/afsluiting	1	0,8%	23	17,6%	20	15,3%	51	38,9%	36	27,5%	3,7	12	17,4%	20	29,0%	11	15,9%	5	7,2%	21	30,4%	3,0
		organisatie	4	3,1%	24	18,3%	37	28,2%	49	37,4%	16	12,2%	3,4	20	29,0%	13	18,8%	8	11,6%	17	24,6%	11	15,9%	2,8
		behandelen stof	8	6,1%	34	26,0%	40	30,5%	37	28,2%	9	6,9%	3,0	17	24,6%	15	21,7%	14	20,3%	13	18,8%	10	14,5%	2,8
		grammatica-uitleg	35	26,7%	33	25,2%	33	25,2%	14	10,7%	15	11,5%	2,5	36	52,2%	11	15,9%	7	10,1%	7	10,1%	7	10,1%	2,1
		complimenten	10	7,6%	24	18,3%	31	23,7%	45	34,4%	21	16,0%	3,3	24	34,8%	12	17,4%	16	23,2%	14	20,3%	2	2,9%	2,4
		waarschuwingen	26	19,8%	46	35,1%	34	26,0%	20	15,3%	5	3,8%	2,5	29	42,0%	23	33,3%	8	11,6%	6	8,7%	3	4,3%	2,0
		social talk	21	16,0%	26	19,8%	34	26,0%	30	22,9%	20	15,3%	3,0	31	44,9%	16	23,2%	13	18,8%	7	10,1%	2	2,9%	2,0
				Frans											Spaans									
		1	2	3	4	5	gemid-deld	1	2	3	4	5	gemid-deld											
		14	12,3%	28	24,6%	22	19,3%	33	28,9%	17	14,9%	3,1	4	36,4%	1	9,1%	0	0,0%	2	18,2%	4	36,4%	3,1	
		15	13,2%	32	28,1%	35	30,7%	21	18,4%	11	9,6%	2,8	6	54,5%	4	36,4%	0	0,0%	1	9,1%	0	0,0%	1,6	
		19	16,7%	27	23,7%	32	28,1%	24	21,1%	6	5,3%	2,7	2	18,2%	7	63,6%	2	18,2%	0	0,0%	0	0,0%	2,0	
		43	37,7%	34	29,8%	25	21,9%	7	6,1%	5	4,4%	2,1	5	45,5%	4	36,4%	2	18,2%	0	0,0%	0	0,0%	1,7	
		27	23,7%	32	28,1%	26	22,8%	20	17,5%	7	6,1%	2,5	2	18,2%	5	45,5%	1	9,1%	0	0,0%	3	27,3%	2,7	
		43	37,7%	46	40,4%	16	14,0%	8	7,0%	1	0,9%	1,9	7	63,6%	2	18,2%	2	18,2%	0	0,0%	0	0,0%	1,5	
		48	42,1%	29	25,4%	16	14,0%	15	13,2%	5	4,4%	2,1	9	81,8%	0	0,0%	1	9,1%	1	9,1%	0	0,0%	1,5	
4.)	Als de docent de vreemde taal spreekt, begrijp ik hem / haar	Engels											Duits											
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5													
		0	0,0%	6	4,6%	12	9,2%	60	45,8%	51	38,9%	6	8,7%	12	17,4%	25	36,2%	22	31,9%	2	2,9%			
		Frans											Spaans											
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5													
		8	7,0%	33	28,9%	41	36,0%	27	23,7%	4	3,5%	1	9,1%	7	63,6%	2	18,2%	1	9,1%	0	0,0%			

5.)	Wat vind je ervan als de docent een vreemde taal spreekt?		score	perc.
		anders	1	0,3%
		onzin	4	1,2%
		saai	10	3,1%
		vermoeiend	26	8,0%
		gemakkelijk	33	10,1%
		interessant	48	14,7%
		moeilijk	48	14,7%
		uitdagend	52	15,9%
leerzaam	105	32,1%		
	totaal	327	100,0%	

6.)	Spreek je tijdens de les zelf in de vreemde taal?	Engels									
		1	2	3	4	5					
		18	13,7%	50	38,2%	40	30,5%	19	14,5%	4	3,1%
		Frans									
		1	2	3	4	5					
		30	26,3%	57	50,0%	20	17,5%	7	6,1%	0	0,0%

Duits									
1	2	3	4	5					
24	34,8%	28	40,6%	13	18,8%	4	5,8%	0	0,0%
Spaans									
1	2	3	4	5					
3	27,3%	5	45,5%	3	27,3%	0	0,0%	0	0,0%

7.)	Wat zou je ervan vinden als je in de vreemde taal zou moeten spreken tijdens de les?		score	perc.
		anders	0	0,0%
		gemakkelijk	11	3,6%
		onzin	14	4,5%
		saai	15	4,9%
		interessant	16	5,2%
		vermoeiend	34	11,0%
		uitdagend	52	16,9%
		leerzaam	81	26,3%
moeilijk	85	27,6%		
	totaal	308	100,0%	

8.)	Is het voor jou gemakkelijker de vreemde taal te spreken als de docent dat ook doet?		score	perc.
		ja	85	64,9%
		nee	10	7,6%
	weet niet	36	27,5%	

9.)	Ben je bang om fouten te maken tijdens het spreken in een vreemde taal?		score	perc.
		ja	42	32,1%
		nee	61	46,6%
	weet niet	28	21,4%	

Bijlage 6: Overzicht resultaten leerlingenenquête per klas

klas: 1DHV																														
Aantal leerlingen:		27																												
vraagnr.	omschrijving	antwoorden	score	perc.																										
1.)	Welke vakken?	Engels	27	100,0%																										
		Duits	0	0,0%																										
		Frans	27	100,0%																										
		Spaans	0	0,0%																										
2.)	Vind je dat de docent tijdens de les de vreemde taal moet spreken?	ja	17	63,0%	- goed voor je taalbegrip (uitspraak)																									
		nee	1	3,7%	- tempo van taalverwerving gaat omhoog																									
		weet niet	9	33,3%	- begrijpelijkheid is belangrijkste; er moet ruimte blijven voor het Nederlands naast de doeltaal																									
3.)	Hoe vaak spreekt de docent de vreemde taal tijdens de les?	Engels					Duits					Frans					Spaans													
			1	3,7%	8	29,6%	6	22,2%	11	40,7%	1	3,7%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
		opening/afsluiting	1	3,7%	8	29,6%	6	22,2%	11	40,7%	1	3,7%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
		organisatie	0	0,0%	10	37,0%	5	18,5%	9	33,3%	3	11,1%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
		behandelen stof	0	0,0%	8	29,6%	10	37,0%	9	33,3%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
		grammatica-uitleg	8	29,6%	7	25,9%	11	40,7%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
		complimenten	2	7,4%	6	22,2%	9	33,3%	10	37,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
		waarschuwingen	5	18,5%	13	48,1%	4	14,8%	5	18,5%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
		social talk	6	22,2%	8	29,6%	7	25,9%	5	18,5%	1	3,7%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
			12	44,4%	11	40,7%	3	11,1%	1	3,7%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
			4	14,8%	10	37,0%	8	29,6%	5	18,5%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
			4	14,8%	8	29,6%	8	29,6%	7	25,9%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
			12	44,4%	6	22,2%	7	25,9%	2	7,4%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
			13	48,1%	8	29,6%	3	11,1%	2	7,4%	1	3,7%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
			14	51,9%	10	37,0%	3	11,1%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
			14	51,9%	9	33,3%	3	11,1%	1	3,7%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
4.)	Als de docent de vreemde taal spreekt, begrijp ik hem / haar	Engels					Duits					Frans					Spaans													
			1	0,0%	0	0,0%	3	3,7%	17	63,0%	9	33,3%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
			0	0,0%	0	0,0%	1	3,7%	17	63,0%	9	33,3%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
			1	0,0%	8	29,6%	13	48,1%	5	18,5%	1	3,7%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
			0	0,0%	8	29,6%	13	48,1%	5	18,5%	1	3,7%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%

klas: 2BHV

Aantal leerlingen:		27		
---------------------------	--	-----------	--	--

vraagnr.	omschrijving	antwoorden	score	perc.
1.)	Welke vakken?	Engels	27	100,0%
		Duits	27	100,0%
		Frans	27	100,0%
		Spaans	0	0,0%

2.)	Vind je dat de docent tijdens de les de vreemde taal moet spreken?	ja	14	51,9%	- leidt tot vergroting van taalvaardigheid (luistervaardigheid en uitspraak) - zorgt voor deels onbewust contact met de doeltaal - eventuele verduidelijking in het Nederlands; begripelijkheid heeft de prioriteit
		nee	7	25,9%	
		weet niet	6	22,2%	

Annelies:
Van de 27 leerlingen heeft 1 leerling niets ingevuld

Annelies:
Van de 27 leerlingen heeft 1 leerling niets ingevuld

Annelies:
Van de 27 leerlingen heeft 1 leerling niets ingevuld

3.)	Hoe vaak spreekt de docent de vreemde taal tijdens de les?	Engels					Duits														
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5										
	opening/afsluiting	0	0,0%	7	25,9%	7	25,9%	9	33,3%	4	14,8%	4	14,8%	13	48,1%	6	22,2%	2	7,4%	2	7,4%
	organisatie	2	7,7%	4	15,4%	8	30,8%	7	26,9%	5	19,2%	8	29,6%	5	18,5%	5	18,5%	8	29,6%	1	3,7%
	behandelen stof	4	14,8%	3	11,1%	6	22,2%	8	29,6%	5	18,5%	9	33,3%	7	25,9%	5	18,5%	4	14,8%	2	7,4%
	grammatica-uitleg	3	11,1%	7	25,9%	5	18,5%	5	18,5%	7	25,9%	10	38,5%	5	19,2%	7	26,9%	2	7,7%	2	7,7%
	complimenten	4	14,8%	5	18,5%	8	29,6%	5	18,5%	5	18,5%	12	46,2%	4	15,4%	5	19,2%	5	19,2%	0	0,0%
	waarschuwingen	9	33,3%	8	29,6%	7	25,9%	1	3,7%	2	7,4%	8	29,6%	12	44,4%	3	11,1%	3	11,1%	1	3,7%
	social talk	7	25,9%	6	22,2%	8	29,6%	5	18,5%	1	3,7%	12	44,4%	8	29,6%	6	22,2%	0	0,0%	1	3,7%

Annelies:
Van de 27 leerlingen heeft 1 leerling niets ingevuld

Annelies:
Van de 27 leerlingen hebben 3 leerlingen niets ingevuld

Annelies:
Van de 27 leerlingen hebben 2 leerlingen niets ingevuld

Frans						Spaans													
1	2	3	4	5		1	2	3	4	5									
2	7,7%	14	53,8%	5	19,2%	5	19,2%	0	0,0%	0	#####	0	#####	0	#####	0	#####	0	#####
7	25,9%	8	29,6%	7	25,9%	4	14,8%	1	3,7%	0	#####	0	#####	0	#####	0	#####	0	#####
7	29,2%	7	29,2%	5	20,8%	4	16,7%	1	4,2%	0	#####	0	#####	0	#####	0	#####	0	#####
9	33,3%	7	25,9%	5	18,5%	4	14,8%	2	7,4%	0	#####	0	#####	0	#####	0	#####	0	#####
7	28,0%	10	40,0%	3	12,0%	4	16,0%	1	4,0%	0	#####	0	#####	0	#####	0	#####	0	#####
10	37,0%	13	48,1%	3	11,1%	1	3,7%	0	0,0%	0	#####	0	#####	0	#####	0	#####	0	#####
13	48,1%	8	29,6%	5	18,5%	1	3,7%	0	0,0%	0	#####	0	#####	0	#####	0	#####	0	#####

4.)	Als de docent de vreemde taal spreekt, begrijp ik hem / haar	Engels					Duits														
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5										
		0	0,0%	5	19,2%	5	19,2%	8	30,8%	8	30,8%	6	24,0%	5	20,0%	10	40,0%	3	12,0%	1	4,0%
		Frans					Spaans														
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5										
		5	18,5%	8	29,6%	8	29,6%	4	14,8%	2	7,4%	0	#####	0	#####	0	#####	0	#####	0	#####
		score perc.																			
5.)	Wat vind je ervan als de docent een vreemde taal spreekt?	interessant	12	17,9%																	
		uitdagend	8	11,9%																	
		gemakkelijk	4	6,0%																	
		moeilijk	11	16,4%																	
		vermoeiend	6	9,0%																	
		leerzaam	20	29,9%																	
		saai	4	6,0%																	
		onzin	2	3,0%																	
		anders	0	0,0%																	
		totaal	67	100,0%																	
		score perc.																			
6.)	Spreek je tijdens de les zelf in de vreemde taal?	Engels					Duits														
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5										
		6	22,2%	8	29,6%	6	22,2%	6	22,2%	1	3,7%	12	44,4%	12	44,4%	3	11,1%	0	0,0%	0	0,0%
		Frans					Spaans														
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5										
		11	40,7%	10	37,0%	3	11,1%	3	11,1%	0	0,0%	0	#####	0	#####	0	#####	0	#####	0	#####
		score perc.																			
7.)	Wat zou je ervan vinden als je in de vreemde taal zou <u>moeten</u> spreken tijdens de les?	interessant	6	8,8%																	
		uitdagend	8	11,8%																	
		gemakkelijk	4	5,9%																	
		moeilijk	16	23,5%																	
		vermoeiend	8	11,8%																	
		leerzaam	15	22,1%																	
		saai	6	8,8%																	
		onzin	5	7,4%																	
		anders	0	0,0%																	
		totaal	68	100,0%																	
		score perc.																			
8.)	Is het voor jou gemakkelijker de vreemde taal te spreken als de docent dat ook doet?	ja	11	40,7%	Ja: - gebruik door docent vormt voorbeeld voor leerlingen (uitspraak, woordenschat) - door de taal veelvuldig te horen, treedt gewenning op																
		nee	4	14,8%	Nee: - gebrek aan begrip vormt een obstakel																
		weet niet	12	44,4%																	

Annelies:
Van de 27 leerlingen heeft 1 leerling niets ingevuld

Annelies:
Van de 27 leerlingen hebben 2 leerlingen niets ingevuld

klas: 3AC1

Aantal leerlingen: 25

vraagnr.	omschrijving	antwoorden	score	perc.
1.)	Welke vakken?	Engels	25	100,0%
		Duits	25	100,0%
		Frans	25	100,0%
		Spaans	0	0,0%

Annelies:
Van de 25 leerlingen hebben 2 leerlingen niets ingevuld

2.)	Vind je dat de docent tijdens de les de vreemde taal moet spreken?	ja	17	68,0%	- beter / sneller begrip van de vreemde taal (woordenschat en uitspraak) - vergroting taalvaardigheid (luister- en spreekvaardigheid); 'verbaal beter' - eventuele verduidelijking in het Nederlands; duidelijkheid staat voorop!
		nee	4	16,0%	
		weet niet	4	16,0%	

3.)	Hoe vaak spreekt de docent de vreemde taal tijdens de les?	Engels					Duits														
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5										
	opening/afsluiting	0	0,0%	7	28,0%	2	8,0%	9	36,0%	7	28,0%	0	0,0%	0	0,0%	3	12,0%	3	12,0%	19	76,0%
	organisatie	2	8,0%	4	16,0%	7	28,0%	10	40,0%	2	8,0%	0	0,0%	4	16,0%	2	8,0%	9	36,0%	10	40,0%
	behandelen stof	0	0,0%	6	26,1%	10	43,5%	4	17,4%	3	13,0%	0	0,0%	2	8,0%	7	28,0%	8	32,0%	8	32,0%
	grammatica-uitleg	10	40,0%	3	12,0%	4	16,0%	2	8,0%	6	24,0%	10	40,0%	5	20,0%	0	0,0%	5	20,0%	5	20,0%
	complimenten	2	8,0%	7	28,0%	8	32,0%	6	24,0%	2	8,0%	1	4,0%	4	16,0%	9	36,0%	9	36,0%	2	8,0%
	waarschuwingen	7	28,0%	7	28,0%	7	28,0%	4	16,0%	0	0,0%	11	44,0%	5	20,0%	4	16,0%	3	12,0%	2	8,0%
	social talk	7	28,0%	8	32,0%	4	16,0%	3	12,0%	3	12,0%	12	48,0%	5	20,0%	4	16,0%	3	12,0%	1	4,0%

Annelies:
Van de 25 leerlingen hebben 3 leerlingen niets ingevuld

	Frans					Spaans														
	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5										
	0	0,0%	0	0,0%	9	36,0%	11	44,0%	5	20,0%	0	#####	0	#####	0	#####	0	#####	0	#####
	3	12,0%	10	40,0%	7	28,0%	3	12,0%	2	8,0%	0	#####	0	#####	0	#####	0	#####	0	#####
	5	22,7%	3	13,6%	8	36,4%	4	18,2%	2	9,1%	0	#####	0	#####	0	#####	0	#####	0	#####
	12	48,0%	3	12,0%	6	24,0%	1	4,0%	3	12,0%	0	#####	0	#####	0	#####	0	#####	0	#####
	6	24,0%	10	40,0%	8	32,0%	1	4,0%	0	0,0%	0	#####	0	#####	0	#####	0	#####	0	#####
	15	60,0%	5	20,0%	3	12,0%	2	8,0%	0	0,0%	0	#####	0	#####	0	#####	0	#####	0	#####
	16	66,7%	4	16,7%	2	8,3%	2	8,3%	0	0,0%	0	#####	0	#####	0	#####	0	#####	0	#####

Annelies:
Van de 25 leerlingen heeft 1 leerling niets ingevuld

4.)	Als de docent de vreemde taal spreekt, begrijp ik hem / haar	Engels					Duits														
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5										
		0	0,0%	0	0,0%	1	4,0%	14	56,0%	10	40,0%	0	0,0%	2	8,0%	7	28,0%	15	60,0%	1	4,0%

	Frans					Spaans														
	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5										
	2	8,0%	12	48,0%	5	20,0%	5	20,0%	1	4,0%	0	#####	0	#####	0	#####	0	#####	0	#####

klas: 4V

Aantal leerlingen:		29										
vraagnr.	omschrijving	antwoorden	score perc.									
1.)	Welke vakken?	Engels	29 100,0%									
		Duits	3 10,3%									
		Frans	29 100,0%									
		Spaans	6 20,7%									
2.)	Vind je dat de docent tijdens de les de vreemde taal moet spreken?	ja	19 65,5%									
		nee	4 13,8%									
		weet niet	6 20,7%									
- leidt tot een vergroting van de taalvaardigheid (luister- en spreekvaardigheid) - grammaticale onderwerpen met verduidelijking in het Nederlands om eventuele verwarring / onduidelijkheden te voorkomen												
3.)	Hoe vaak spreekt de docent de vreemde taal tijdens de les?	Engels					Duits					
			1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
		opening/afsluiting	0 0,0%	1 3,4%	3 10,3%	12 41,4%	13 44,8%	0 0,0%	2 66,7%	1 33,3%	0 0,0%	0 0,0%
		organisatie	0 0,0%	5 17,2%	13 44,8%	8 27,6%	3 10,3%	2 66,7%	1 33,3%	0 0,0%	0 0,0%	
		behandelen stof	3 10,3%	14 48,3%	5 17,2%	6 20,7%	1 3,4%	0 0,0%	3 100,0%	0 0,0%	0 0,0%	
		grammatica-uitleg	13 44,8%	10 34,5%	4 13,8%	2 6,9%	0 0,0%	3 100,0%	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%	
		complimenten	2 6,9%	3 10,3%	5 17,2%	10 34,5%	9 31,0%	1 33,3%	0 0,0%	2 66,7%	0 0,0%	
		waarschuwingen	3 10,3%	13 44,8%	9 31,0%	3 10,3%	1 3,4%	0 0,0%	3 100,0%	0 0,0%	0 0,0%	
social talk	1 3,4%	2 6,9%	4 13,8%	11 37,9%	11 37,9%	0 0,0%	0 0,0%	1 33,3%	2 66,7%			
		Frans					Spaans					
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	
		0 0,0%	2 6,9%	5 17,2%	13 44,8%	10 34,5%	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%	2 33,3%	4 66,7%	
		0 0,0%	4 13,8%	9 31,0%	8 27,6%	8 27,6%	1 16,7%	4 66,7%	0 0,0%	1 16,7%	0 0,0%	
		1 3,4%	8 27,6%	8 27,6%	9 31,0%	3 10,3%	0 0,0%	5 83,3%	1 16,7%	0 0,0%	0 0,0%	
		8 27,6%	15 51,7%	6 20,7%	0 0,0%	0 0,0%	1 16,7%	3 50,0%	2 33,3%	0 0,0%	0 0,0%	
		1 3,4%	2 6,9%	10 34,5%	12 41,4%	4 13,8%	0 0,0%	3 50,0%	0 0,0%	0 0,0%	3 50,0%	
		2 6,9%	15 51,7%	6 20,7%	5 17,2%	1 3,4%	2 33,3%	2 33,3%	2 33,3%	0 0,0%	0 0,0%	
		3 10,3%	6 20,7%	5 17,2%	10 34,5%	5 17,2%	4 66,7%	0 0,0%	1 16,7%	1 16,7%	0 0,0%	
4.)	Als de docent de vreemde taal spreekt, begrijp ik hem / haar	Engels					Duits					
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	
		0 0,0%	1 3,6%	3 10,7%	14 50,0%	10 35,7%	0 0,0%	0 0,0%	1 33,3%	2 66,7%	0 0,0%	
		Frans					Spaans					
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	
		1 3,6%	5 17,9%	14 50,0%	8 28,6%	0 0,0%	0 0,0%	4 66,7%	1 16,7%	1 16,7%	0 0,0%	

Annelies:
van de 29 leerlingen
heeft 1 leerling niets
ingevuld

Annelies:
van de 29 leerlingen
heeft 1 leerling niets
ingevuld

klas: 5V

Aantal leerlingen: 23

vraagnr.	omschrijving	antwoorden	score	perc.
1.)	Welke vakken?	Engels	23	100,0%
		Duits	14	60,9%
		Frans	6	26,1%
		Spaans	5	21,7%

2.)	Vind je dat de docent tijdens de les de vreemde taal moet spreken?	ja	18	78,3%	- vergroting van taalvaardigheid (woordenschat, uitspraak); bevordert luistervaardigheid - snellere taalverwerving; actief met taal bezig - voor veel talen de enige plaats om in aanraking te komen met de taal (voorbeeld, opbouwen taalgevoel / gewenning) - begrijpelijkheid moet centraal staan
		nee	1	4,3%	
		weet niet	4	17,4%	

3.)	Hoe vaak spreekt de docent de vreemde taal tijdens de les?	Engels					Duits														
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5										
	opening/afsluiting	0	0,0%	0	0,0%	2	8,7%	10	43,5%	11	47,8%	8	57,1%	5	35,7%	1	7,1%	0	0,0%	0	0,0%
	organisatie	0	0,0%	1	4,3%	4	17,4%	15	65,2%	3	13,0%	10	71,4%	3	21,4%	1	7,1%	0	0,0%	0	0,0%
	behandelen stof	1	4,3%	3	13,0%	9	39,1%	10	43,5%	0	0,0%	8	57,1%	3	21,4%	2	14,3%	1	7,1%	0	0,0%
	grammatica-uitleg	1	4,3%	6	26,1%	9	39,1%	5	21,7%	2	8,7%	13	92,9%	1	7,1%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
	complimenten	0	0,0%	3	13,0%	1	4,3%	14	60,9%	5	21,7%	10	71,4%	4	28,6%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
	waarschuwingen	2	8,7%	5	21,7%	7	30,4%	7	30,4%	2	8,7%	10	71,4%	3	21,4%	1	7,1%	0	0,0%	0	0,0%
	social talk	0	0,0%	2	8,7%	11	47,8%	6	26,1%	4	17,4%	7	50,0%	3	21,4%	2	14,3%	2	14,3%	0	0,0%

Frans					Spaans														
1	2	3	4	5	1	2	3	4	5										
0	0,0%	1	16,7%	0	0,0%	3	50,0%	2	33,3%	4	80,0%	1	20,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
1	16,7%	0	0,0%	4	66,7%	1	16,7%	0	0,0%	5	100,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
2	33,3%	1	16,7%	3	50,0%	0	0,0%	0	0,0%	2	40,0%	2	40,0%	1	20,0%	0	0,0%	0	0,0%
2	33,3%	3	50,0%	1	16,7%	0	0,0%	0	0,0%	4	80,0%	1	20,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
0	0,0%	2	33,3%	2	33,3%	1	16,7%	1	16,7%	2	40,0%	2	40,0%	1	20,0%	0	0,0%	0	0,0%
2	33,3%	3	50,0%	1	16,7%	0	0,0%	0	0,0%	5	100,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
2	33,3%	2	33,3%	1	16,7%	1	16,7%	0	0,0%	5	100,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%

4.)	Als de docent de vreemde taal spreekt, begrijp ik hem / haar	Engels					Duits														
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5										
		0	0,0%	0	0,0%	2	8,7%	7	30,4%	14	60,9%	0	0,0%	5	35,7%	7	50,0%	2	14,3%	0	0,0%

Frans					Spaans														
1	2	3	4	5	1	2	3	4	5										
0	0,0%	0	0,0%	1	16,7%	5	83,3%	0	0,0%	1	20,0%	3	60,0%	1	20,0%	0	0,0%	0	0,0%

		score	perc.													
9.)	Ben je bang om fouten te maken tijdens het spreken in een vreemde taal?	ja	8	34,8%												
		nee	13	56,5%												
		weet niet	2	8,7%												
	In geval van ja: Hoe kan deze angst weggenomen worden?	<ul style="list-style-type: none"> - vaker aandacht besteden aan spreekvaardigheid; een gewoonte maken van het spreken in de doeltaal - creëren van een veilige sfeer, waarin alle leerlingen zich durven uiten in de vreemde taal (elkaar niet uitlachen) - oefenen van spreekvaardigheid in groepjes of één op één - niet afgerekend worden op fouten (bijvoorbeeld door tussentijds verbeteren) 														
10.)	Wat zijn volgens jou de voordelen van het spreken van de vreemde taal (door docenten en leerlingen) tijdens de les?	<ul style="list-style-type: none"> - vergroten van taalvaardigheid (uitspraak, intonatie, woordenschat, taalbegrip en stimulans voor luister- en spreekvaardigheid) - snellere taalverwerving - leerlingen leren improviseren - brengt de leerlingen dichterbij hun leerdoel; het kunnen toepassen van de taal in de praktijk - de lessen worden interessanter (leerzaam) 														
11.)	Wat zijn volgens jou de nadelen van het spreken van de vreemde taal (door docenten en leerlingen) tijdens de les?	<ul style="list-style-type: none"> - er kan verwarring ontstaan (door gebrek aan kennis); bepaalde zaken zullen de leerlingen ontgaan - het tempo van de les gaat omlaag, waardoor er minder lesstof behandeld kan worden; er moet veel herhaald worden - het gebruik van de doeltaal vergt veel aandacht en concentratie van zowel leerlingen als de docent 														

Bijlage 7: Docentenenquête

Naam: .....

Vak: .....

Mocht er te weinig invulruimte zijn,
dan graag gebruik maken van een
apart blad.

1. Wat zijn voor jou de belangrijkste kenmerken van een ‘goede’ talendocent?

.....
.....
.....
.....

2. Wat is jouw mening over het doeltaal – voertaalprincipe (het gebruik van de vreemde taal als voertaal tijdens de les)?

.....
.....
.....
.....

3. In hoeverre gebruik je de doeltaal als voertaal in de lessen?

Geef per domein aan in welke mate je de doeltaal gebruikt.

	nooit	soms	regelmatig	vaak	altijd
Opening / afsluiting	☐	☐	☐	☐	☐
Organisatie	☐	☐	☐	☐	☐
Behandelen stof/opdrachten	☐	☐	☐	☐	☐
Uitleg grammatica	☐	☐	☐	☐	☐
Compliment	☐	☐	☐	☐	☐
Waarschuwingen	☐	☐	☐	☐	☐
Social talk (koetjes en kalfjes)	☐	☐	☐	☐	☐

4. Wat zijn de redenen dat je de doeltaal in bepaalde domeinen meer / eerder gebruikt dan in andere?

.....
.....
.....
.....

5. Wat zijn voor jou de bezwaren van het gebruik van de doeltaal als voertaal in de les?

.....
.....
.....
.....

6. Wat zijn voor jou de voordelen van het gebruik van de doeltaal als voertaal in de les?

.....
.....
.....
.....
.....

7. Maak je gebruik van een klassentaal¹⁵? (graag een exemplaar bijvoegen)

Ja   Nee

Wat zijn jouw ervaringen?

.....
.....
.....
.....
.....

8. In hoeverre verlang / verwacht je van de leerlingen dat zij de doeltaal zelf ook gebruiken?

.....
.....
.....
.....
.....

9. Op welke manier stimuleer je het doeltaalgebruik van de leerlingen?

.....
.....
.....
.....
.....

10. Uit onderzoek is gebleken dat het leren spreken in de doeltaal gepaard gaat met het (durven) maken van fouten. Het huidige onderwijs rekent echter af met het maken van fouten. Hoe ga je om met fouten die leerlingen maken tijdens het leren spreken in de doeltaal?

.....
.....
.....
.....
.....

---

¹⁵ Klassentaal: een document voor leerlingen met veelgebruikte woorden en zinnen die gehanteerd worden in de klas.